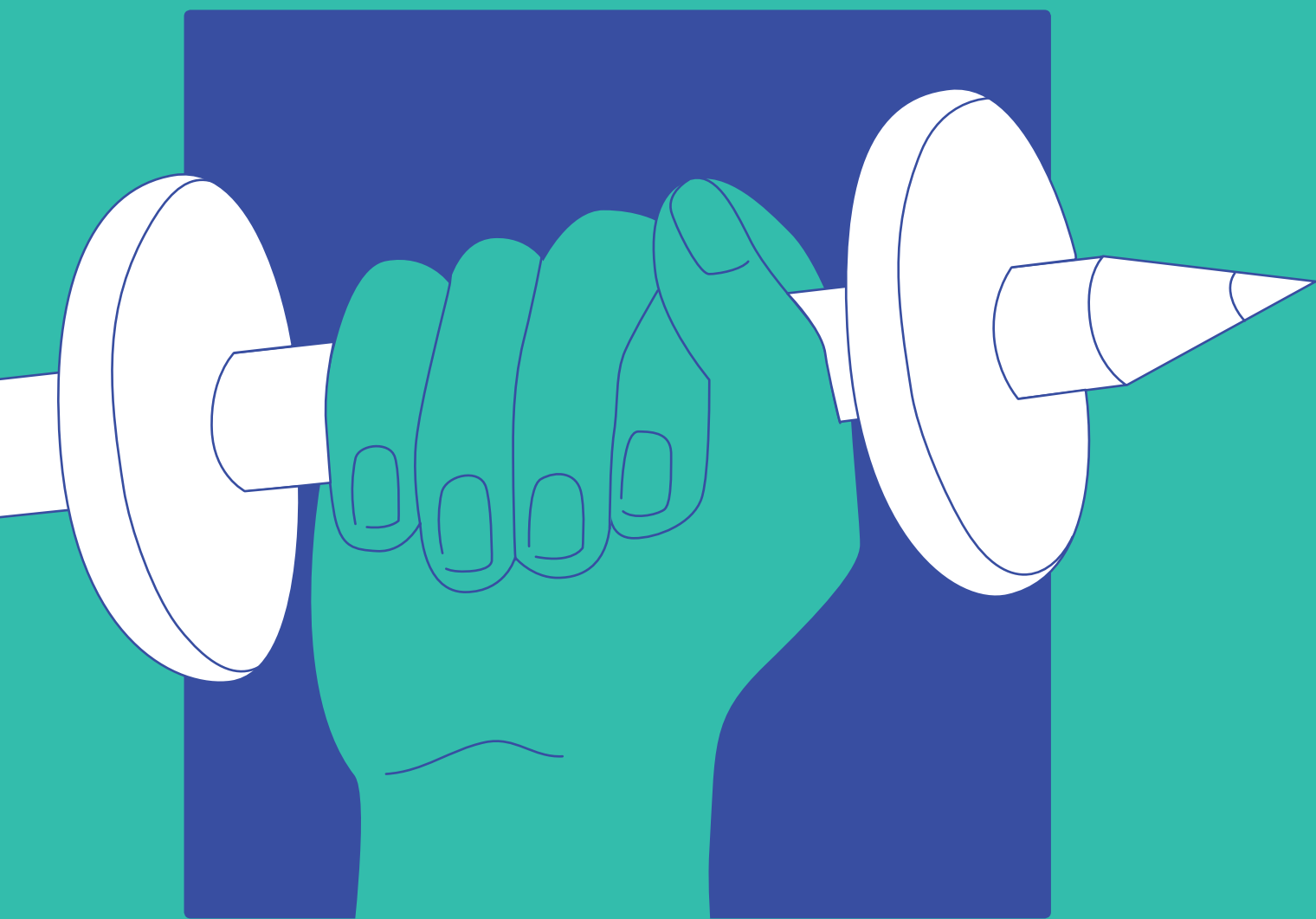

**OSNAŽIVANJE ŠKOLSKIH STRUČNIH SURADNIKA
I NASTAVNIKA ZA KVALITETNIJU INTEGRACIJU UČENIKA
IZBJEGLICA PUTEM SOCIJALNE AKCIJE U ZAJEDNICI**

OSNAŽIVANJE ŠKOLSKIH STRUČNIH SURADNIKA I NASTAVNIKA ZA KVALITETNIJU INTEGRACIJU UČENIKA IZBJEGLICA PUTEM SOCIJALNE AKCIJE U ZAJEDNICI

IZDAVAČ: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske

ZA IZDAVAČA: Alen Tahiri, univ. spec. pol.

GODINA IZDANJA: 2021.

AUTORICE: Martina Čarija i dr. sc. Margareta Jelić

LEKTURA: Ad Hoc Centar za poduke i prevoditeljstvo d.o.o.

GRAFIČKO OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: CIPMANN d.o.o.

TISAK: Kerschoffset d.o.o.

NAKLADA: 50 primjeraka

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001096206.

ISBN: 978-953-7870-30-0

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Fonda za azil, migracije i integraciju.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovom priručniku autorska su stajališta i ne odražavaju stavove Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, kao ni stavove institucija u kojima su autorica zaposlene.

ZA VIŠE INFORMACIJA:

Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske

Mesnička 23, 10 000 Zagreb

TEL: +385 (1) 4569 358

E-MAIL: ured@uljppnm.vlada.hr

SADRŽAJ

UVOD	7	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 6	50
CILJ PROVEDBE AKTIVNOSTI I OČEKIVANI ISHODI	8	Školske intervencije za socijalno uključivanje djece izbjeglica: primjeri dobre prakse	
OBRAZOVNI MODEL	11	POVRATNE INFORMACIJE I ZAKLJUČCI	61
MODUL BR. 1 – SENZIBILIZACIJA I UPOZNAVANJE S KLJUČNIM ELEMENTIMA	12	MODUL BR. 2 – PRAKTIČNI ASPEKTI PROVEDBE SOCIJALNE AKCIJE	62
UVODNA RADIONICA	13	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 7	63
Predstavljanje voditelja, edukacije i ciljeva (i ishoda), pravila rada, očekivanja sudionika		Uloga lokalne zajednice u oporavku članova od traumatskih događaja	
RADIONICA 1	15	RADIONICA 6	67
Brige vezane za ishode programa, aktivnost upoznavanja		Procjena potreba resursa i zajednice	
PREDAVANJE S DISKUSIJOM 1	17	RADIONICA 7	68
Proces integracije iz perspektive izbjeglica i migranata u Hrvatskoj		Upoznavanje s planom provedbe lokalne akcije i razvijanje vlastitog Plana provedbe	
RADIONICA 2	24	SUMIRANJE I EVALUACIJA	69
Kako je to biti uključen, kako je to biti isključen?		PRILOZI	70
PREDAVANJE 2	26	PROGRAM EDUKACIJE	71
Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?		EVALUACIJSKI UPITNIK ZA PROCJENU ZADOVOLJSTVA PROVEDENIM AKTIVNOSTIMA I PROCJENU NJIHOVE KORISNOSTI	74
RADIONICA 3	31	PREDLOŽAK ZA RADIONICU 1	76
Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?		PREDLOŽAK ZA RADIONICU 4	78
SUMIRANJE I EVALUACIJA	31	PREDLOŽAK ZA RADIONICU 6	80
RADIONICA 4	32	PREDLOŽAK ZA RADIONICU 7	82
Osobna iskustva sa stereotipima i predrasudama		IZVORI	86
PREDAVANJE S DISKUSIJOM 3	34	ZAHVALE	90
Primjena teorije međugrupnog kontakta u procesu integracije izbjeglica		KRATKE BIOGRAFIJE AUTORICA	90
PREDAVANJE 4	40		
Lokalne akcije – širenje programa integracije na lokalnu zajednicu			
PREDAVANJE 5	45		
Grupni rad na rješavanju problema			
RADIONICA 5	48		
Grupni rad na rješavanju problema			

Od 2015. godine Europa se zbog izbjegličke krize suočava s izazovom integracije izbjeglica u zemlje primateljice. Taj je izazov često praćen brojnim teškoćama, počevši od slabe podrške javnosti i predrasuda prema izbjeglicama pa sve do konkretnih teškoća poput jezične barijere pri integraciji izbjeglica u novo društvo, odnosno u lokalne zajednice. Stoga su nužni programi i intervencije koji bi facilitirali sam proces integracije. Pritom valja imati na umu da je integracija dvosmjernan proces između izbjeglica koje su došle u određenu lokalnu zajednicu i većine, odnosno lokalne zajednice koja ih je primila. Stoga je važno da obje strane preuzmu svoj dio odgovornosti za proces integracije.

Škola je prepoznata kao ključni agent u procesu integracije izbjeglica. U školi djeca pripadnici manjine stvaraju socijalnu mrežu s većinskom djecom, a većinska djeca imaju priliku smanjiti eventualne predrasude pozitivnim kontaktom s djecom pripadnicima određene manjine. Usto, djeca izbjeglice u školi uče hrvatski jezik i prihvaćaju hrvatsku kulturu. Škola je također mjesto koje povezuje roditelje, donositelje odluka i djecu u lokalnim zajednicama te kao takva predstavlja poveznicu između izbjeglica i lokalne zajednice. Školska klima koja šalje poruku multikulturalnosti potiče djecu (ali i odrasle) da prihvate svoje vršnjake izbjeglice, cijene različitosti među ljudima i uče iz njih. Stoga bi programi i intervencije koji se usmjeravaju na smanjenje predrasuda i stvaranje otvorene, prihvaćajuće i podržavajuće okoline za izbjeglice trebali biti usmjereni na škole i školski sustav. No dosadašnje iskustvo pokazuje kako većina škola nije pripremljena za prihvatanje djece izbjeglica. Nastavnici i stručni suradnici u većini hrvatskih škola najčešće nisu educirani o integraciji djece izbjeglica, ali jesu educirani o integraciji i inkluziji djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, što predstavlja resurs škola koji može imati ulogu u integraciji djece i obitelji izbjeglica.

Međutim, školska integracija ipak nije dovoljna. Naime, čak i kada je integracija djece izbjeglica uspješno provedena u školi te djeca izbjeglice i njihovi hrvatski vršnjaci odlično funkcioniraju kao razred, pomažu si u školi i imaju pozitivne stavove jedni o drugima, to se rijetko prenese na vrijeme i prostor izvan škole. Druženje izvan škole uglavnom je slučajno i površno, a prava su prijateljstva rijetka.¹ Stoga je nužno program integracije proširiti tako da obuhvaća i lokalnu zajednicu. Time bi se pozitivni učinci školske integracije djece proširili na cijelo susjedstvo te omogućili izbjeglicama aktivniju ulogu i ravnopravniji status u zajednici u kojoj žive.

Stoga obrazovni model treba usmjeriti na nastavnike i stručne suradnike u školama (prvenstveno osnovnim školama) koji bi mogli potaknuti lokalne akcije s ciljem upoznavanja i zbližavanja izbjeglica i domicilnog stanovništva, a koje bi uključivale i djecu, ali i odrasle. Time bi se i dodatno podcrtala odgojno-obrazovna uloga škole uz promicanje vrijednosti zajedništva, multikulturalnosti te prihvaćanja različitosti.

¹ Na navedeno upućuju rezultati istraživanja provedenog u okviru projekta IRCIS 2020. godine: <http://psihologija.ffzg.unizg.hr/projekti/ircis/projektu-medijima>

CILJ PROVEDBE AKTIVNOSTI I OČEKIVANI ISHODI

Program edukacije koji je predstavljen u ovom obrazovnom modelu provodi se u dva modula u trajanju od ukupno 24 sata.

Cilj je prvog modula senzibilizacija sudionika, odnosno bolje razumijevanje jačanja migracijskih tokova i humanitarne krize te procesa integracije s ciljem smanjenja predrasuda i osnaživanja uloge škole u integraciji. Također, nastavnike i stručne suradnike u školama upoznaje se s važnim elementima socijalnih akcija usmjerenih na zajednicu koje mogu uključiti u rad s učenicima. U prvom modulu naglasak je na poučavanju sudionika o tome kako kvalitetno prenijeti učenicima razumijevanje integracije i konkretnih potreba osoba pod međunarodnom zaštitom. Kvalitetno prenošenje odnosi se na stvaranje ravnopravnog i osnažujućeg odnosa među učenicima umjesto sažaljenja. Planirani ishod prvog modula edukacije jest razumijevanje procesa integracije kao dvosmjernog procesa u kojem škola ima važnu ulogu, a time i odgovornost. Usto, modul obuhvaća teme važne za razumijevanje elemenata ključnih za uspješnu integraciju u društvo, od osvještavanja međugrupnih stereotipa, važnosti i preduvjeta pozitivnog međugrupnog kontakta te ideje lokalnih akcija kao načina da se školska integracija proširi na lokalnu zajednicu. Predviđeno je trajanje 16 sati.

Cilj drugog modula edukacije jest upoznavanje načela lokalne akcije kao učinkovite metode poticanja zajedništva u zajednici te razvijanje plana provedbe i evaluacije lokalne akcije u zajednici iz koje dolaze sudionici. Obuhvaćene su teme ključne za uspješno pokretanje lokalnih akcija, od definiranja potreba zajednice, a time i svrhe lokalne akcije, preko motiviranja učenika, pa do osiguravanja podrške okoline (roditelji, lokalna zajednica, mediji). Taj modul usmjeren je na praktične aspekte provedbe lokalne akcije, a u njemu će se zajedničkim osmišljavanjem mogućih rješenja potencijalnih problema osnažiti nastavnike za sam proces integracije. Predviđeno je trajanje 8 sati.

Sve teme obradit će se na predavanjima i iskustvenim radionicama radi boljeg usvajanja vještina i kompetencija za provedbu lokalnih akcija u zajednici. Predavanja uključuju i diskusiju sa sudionicima kako bi se konkretna teoretska znanja povezivalo s postojećim iskustvima i stavovima sudionika.

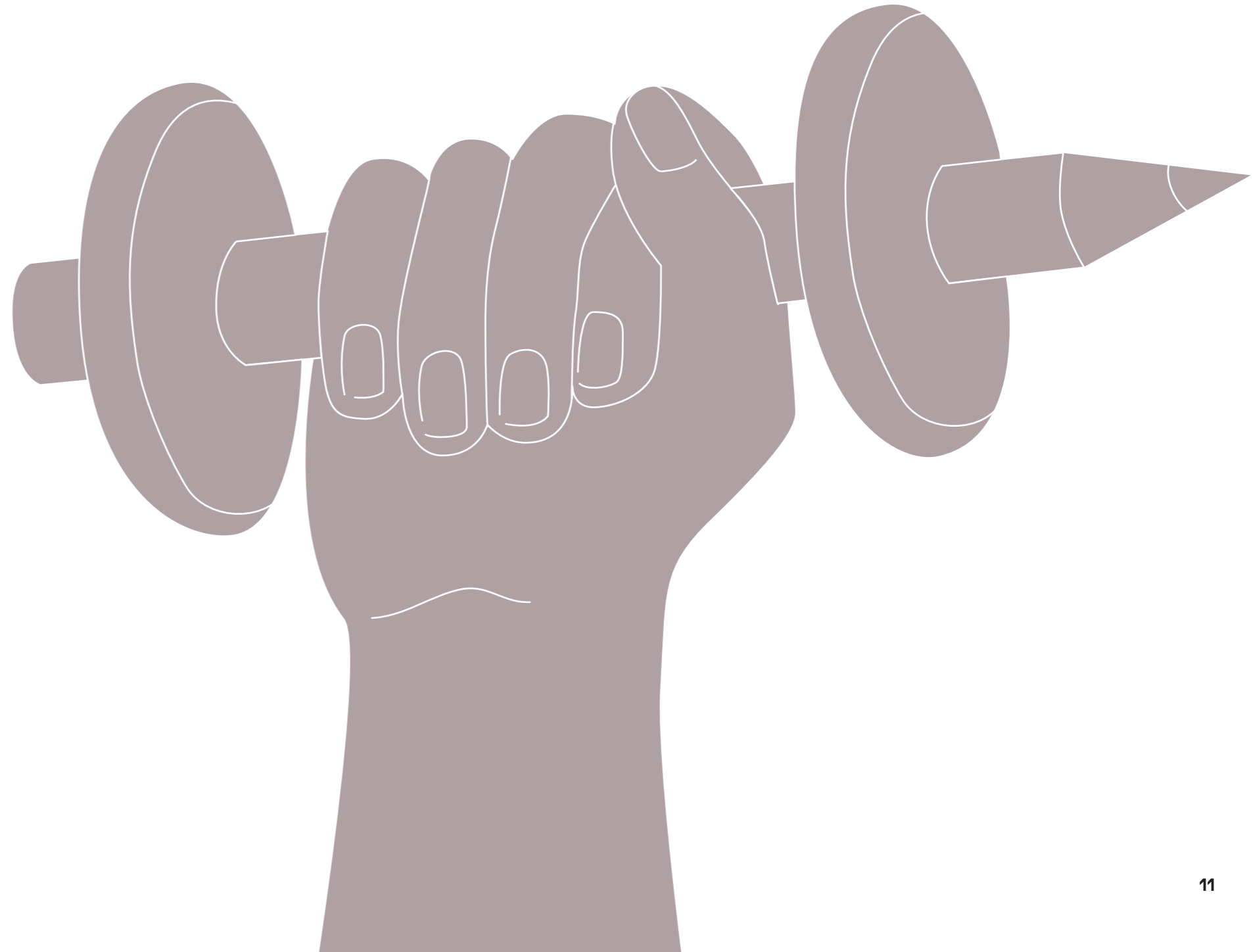
OČEKIVANI ISHODI

Program Osnaživanje školskih stručnih suradnika i nastavnika za kvalitetniju integraciju učenika izbjeglica putem socijalne akcije u zajednici ima nekoliko očekivanih ishoda:

1. Sudionici razumiju ulogu škole u procesu integracije u njihovim lokalnim zajednicama i konkretne potrebe osoba pod međunarodnom zaštitom.
2. Sudionici su osnaženi za provedbu lokalnih akcija s grupama učenika u svojim školama, što uključuje poučavanje učenika o procesu integracije i transkulturalnoj komunikaciji, procjenu potreba i resursa u lokalnim zajednicama, vođenje planiranja, provedbe i evaluacije lokalne akcije.
3. Izrađen suvremeni obrazovni model za pripremu nastavnika i školskog stručnog osoblja za provedbu lokalnih akcija s učenicima na temu integracije osoba pod međunarodnom zaštitom.

OBRAZOVNI MODEL

Osnaživanje školskih stručnih suradnika
i nastavnika za kvalitetniju integraciju učenika
izbjeglica putem socijalne akcije u zajednici

Senzibilizacija i upoznavanje s ključnim elementima

UVODNA RADIONICA

45 min

Predstavljanje voditelja, edukacije i ciljeva (i ishoda), pravila rada, očekivanja sudionika

CILJ	Međusobno upoznavanje voditelja i sudionika, predstavljanje programa edukacije, definiranje načina rada.
OČEKIVANI ISHODI	– Sudionici će steći jasnija očekivanja o tome što će dobiti od edukacije. – Sudionici će se međusobno upoznati.
MATERIJALI	Flipchart, markeri, selotejp
METODE	Diskusija

1. PREDSTAVLJANJE

20 min

Voditelji se kratko predstave. Zatim zatraže od sudionika da se predstave, kažu iz koje škole/ustanove dolaze i koju ulogu/funkciju imaju.

2. PREDSTAVLJANJE EDUKACIJE

Voditelji predstave program edukacije, način rada i očekivane ishode.

3. DEFINIRANJE PRAVILA RADA

5 min

Sudionike se poziva da kažu neka pravila rada u grupi ili na edukaciji koja oni smatraju važnima. Cilj je postavljanja pravila da se svi sudionici osjećaju sigurno u grupi. Voditelji ističu tri pravila: slušanje (Dok jedna osoba priča, drugi slušaju.), poštovanje (Svatko ima pravo na svoje mišljenje i drugi ga članovi slušaju s prihvaćanjem.) i aktivno sudjelovanje (Svatko aktivno sudjeluje u radu, u skladu sa svojim mogućnostima.). Pravila se zapisuju na flipchart papir, koji se postavlja na zid prostorije u kojoj se radi sva 3 dana edukacije.

Sudionicima se objasni da je voditeljima važno čuti što očekuju od trodnevne edukacije sada kada su čuli ishode koje trebaju postići. Voditelji zabilježe očekivanja i daju povratnu informaciju o tome mogu li i planiraju li određeno očekivanje ispuniti ili, ako ono nije u okviru edukacije, eventualno daju ideje o drugim mjestima gdje sudionici mogu steći znanja koja su im potrebna. Cilj je te aktivnosti da sudionici osvijeste svoja očekivanja i upoznaju očekivanja drugih, da voditelji saznaju očekivanja sudionika te da se njihova očekivanja sažmu na transparentan način.

SUDIONICI ODGOVARAJU NA PITANJA:

- Na koja biste pitanja željeli dobiti odgovor tijekom edukacije?
- Koje biste vještine željeli usvojiti?
- Na koje biste načine željeli da radimo?
- Što nikako ne biste željeli?

Očekivanja se zapišu na flipchart, koji se zatim može zalijepiti na neko mjesto u prostoriji u kojoj se održava edukacija i koje je vidljivo svim članovima grupe. Na kraju edukacije sa sudionicima će se proći definirana očekivanja kako bi se izjasnili jesu li im očekivanja ispunjena.

RADIONICA 1

75 min

Brige vezane za ishode programa, aktivnost upoznavanja

CILJ	Osvještavanje briga i strahova sudionika na edukaciji povezanih s provedbom lokalnih akcija.
OČEKIVANI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> - Sudionici će osvijestiti konkretna područja kompetencija koja žele osnažiti kako bi se osjećali kompetentno u provedbi lokalnih akcija s učenicima. - Sudionici će osvijestiti da dijele brige i strahove s ostalim kolegama, tj. da nisu sami. - Sudionici će steći uvide u nove načine rješavanja nekih specifičnih situacija u radu.
MATERIJALI	<ul style="list-style-type: none"> - Predložak za Radionicu 1: Brige vezane za ishode programa - Flipchart, markeri, selotejp
METODE	Grupni rad, diskusija, reflektiranje

1. AKTIVNOST UPOZNAVANJA, NPR. USTANITE AKO STE IKAD...²

15 min

Voditelj pročita uputu: „Katkada je teško drugim ljudima govoriti o sebi. Zato ću u ovoj vježbi pročitati desetak izjava koje su sve temeljene na načelu *Ustanite ako ste ikad...* i molim da učinite upravo to – ustanite ako vas pročitana izjava opisuje. Nadam se da ćemo gledajući kako ljudi sjede ili ustaju početi učiti jedni o drugima.“

Izjave se čitaju jedna po jedna, ostavljajući dovoljno vremena da sudionici vide tko stoji, a tko sjedi. Voditelj ima na raspolaganju 14 izjava i može, ovisno o dostupnom vremenu i interesu grupe, izabrati 10 izjava koje želi pročitati.

- Ustanite ako ste ikada putovali izvan Hrvatske.
- Ustanite ako tečno govorite još koji jezik osim hrvatskog.
- Ustanite ako ste ikada kupili proizvod zamotan u plastični omot.
- Ustanite ako ste se ikada ljutili zbog nepotrebnog korištenja plastike.
- Ustanite ako ste ikada razmišljali o prelasku u neku drugu školu.
- Ustanite ako ste ikada razmišljali o promjeni zanimanja.
- Ustanite ako ste poznavali ili poznajete osobu oboljelu od AIDS-a.
- Ustanite ako ste ikada doživjeli diskriminaciju po etničkoj osnovi.
- Ustanite ako ste ikada imali predrasuda prema osobama koje su druge etničke pripadnosti.
- Ustanite ako imate prijatelja druge rase.
- Ustanite ako imate prijatelja druge nacionalnosti.

² Preuzeto s: <http://www.understandingprejudice.org/teach/activity/icebreak.htm>

- Ustanite ako mislite da imate manje predrasuda od prosječnog učitelja.
- Ustanite ako mislite da učitelji mogu učiniti svijet manje predrasudnim.
- Ustanite ako mislite da vi osobno možete učiniti svijet manje predrasudnim.

Nakon tih izjava treba dodatno ostaviti prostor da sudionici sami ponude neku rečenicu.

PITANJA ZA RASPRAVU NAKON VJEŽBE:

- Jeste li naučili što jedni o drugima? Jeste li se čime iznenadili?
- Koliko smo slični/različiti u ovoj grupi?
- Što dijelimo – koje stavove, vjerovanja, osjećaje?
- Jesmo li optimistični/pesimistični u pogledu borbe protiv predrasuda?

2. BRIGE OKO ORGANIZIRANJA I PROVEDBE LOKALNIH AKCIJA

60 min

Voditelji sudionicima podijele predloške s pitanjima o tome što ih brine vezano za zadatke koje su preuzeli u sklopu projekta. Također, voditelji traže od sudionika da razmisle o tome što bi im olakšalo brige koje imaju (davanje upute – 5 min). Sudionici samostalno ispunjavaju predložak s pitanjima (10 min), a zatim se podijele u skupine po 4 do 5 osoba i podijele svoje odgovore. (15 min) Sudionici se skupe u veliku grupu i predstavnici skupina podijele s ostalima o čemu su razgovarali. Voditelji moderiraju raspravu s ciljem osvještavanja kompetencija koje sudionici već imaju, sistematiziranja odgovora na pitanja o izbjeglicama koja se otvore tijekom rasprave i povezivanja tema rasprave s programom edukacije. (25 min)

Voditelji sumiraju glavne zaključke rasprave. (5 min)

Predložak za Radionicu 1 „Brige vezane za ishod programa“ nalazi se na stranici 76.

PREDAVANJE S DISKUSIJOM 1

Proces integracije iz perspektive izbjeglica i migranata u Hrvatskoj

Izbjeglička kriza u zemljama Bliskog istoka, Azije i Afrike, zbog koje je jedan manji dio izbjeglica stigao i u Hrvatsku, bila je jedna je od najvećih od Drugog svjetskog rata. Ta je izbjeglička kriza, iako nije prva s kojom se svijet suočio, izazvala političke i društvene krize u državama Europske unije jer zakonodavstvo koje je reguliralo pružanje međunarodne zaštite nije bilo usklađeno s potrebama izbjeglica i mogućnostima zemalja primaateljica. Milijuni ljudi morali su napustiti svoje domove zato što su im u zemlji podrijetla bili ugroženi životi – zbog rata, diskriminacije ili progona zbog nacionalnosti, religijskog opredjeljenja, seksualnog identiteta i slično. Time su zadovoljavali uvjete za dobivanje međunarodne zaštite u državama Europske unije. Budući da se radilo o velikom broju ljudi kojima je potrebna međunarodna zaštita, Europska unija objavila je niz strateških dokumenata koji za cilj imaju unapređenje zajedničke imigracijske politike, čiji je sastavni dio integracijska politika. Shodno navedenom, Europska komisija objavila je i Europski migracijski program („European Agenda on Migration“), kojim su definirane hitne mjere za postupanje sukladno pojavi nelegalnih migracija i njihovim posljedicama za sigurnost i živote migranata, kao i smjernice za usklađenu provedbu zajedničke politike azila. Nadalje, prepoznata je potreba za solidarnim pristupom na razini država članica za prihvat tražitelja međunarodne zaštite iz Turske, Italije i Grčke te je, shodno tome, done-sena preporuka za provođenje Europskog programa premještanja i preseljenja državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva kojima je potrebna međunarodna zaštita.³

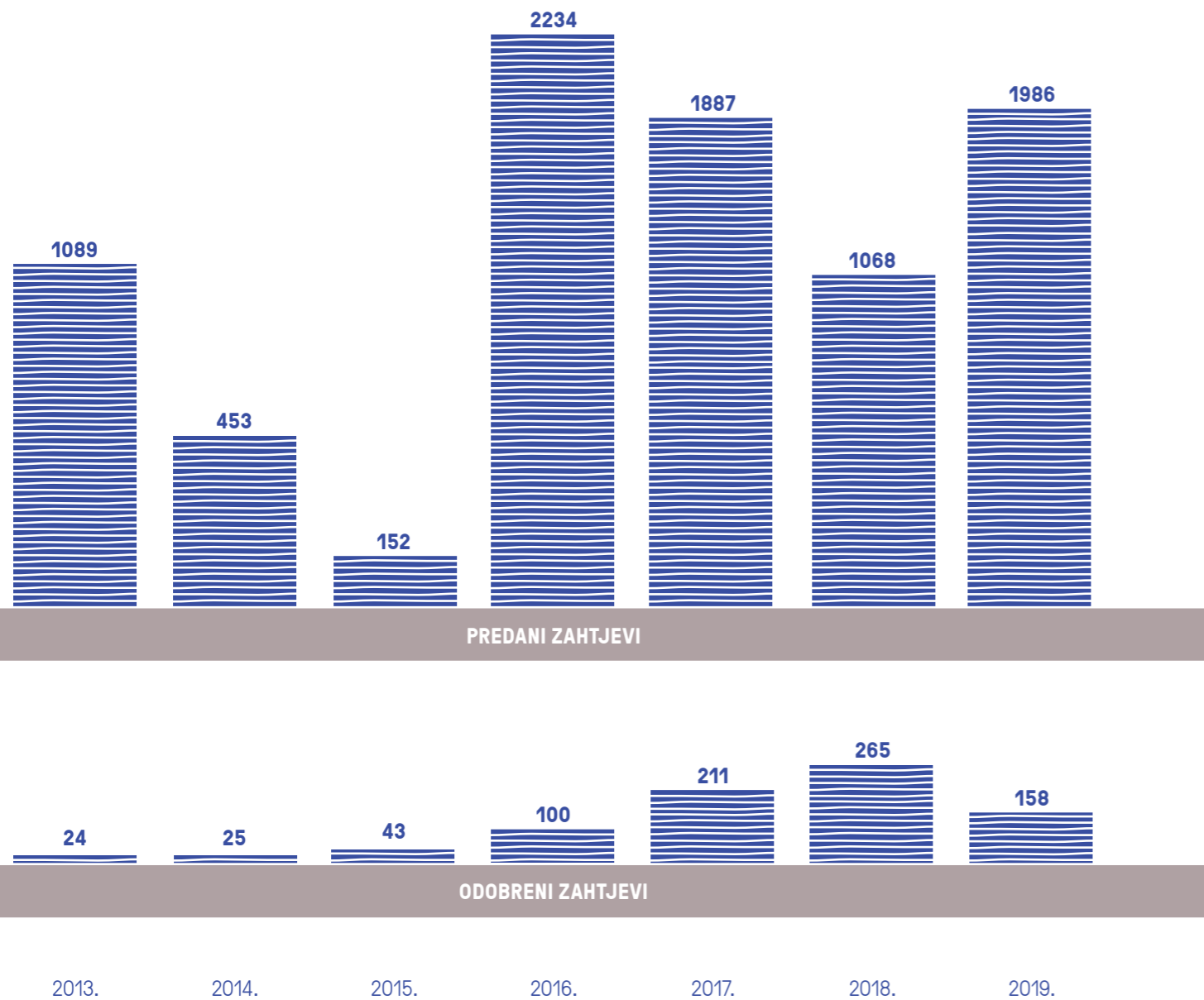
Sukladno Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (NN 70/15, 127/17), koji je ujedno i temeljni propis kojim se uređuju prava osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita, naša zemlja pruža međunarodnu zaštitu osobama koje mogu dokazati da su u zemlji podrijetla bile osobno proganjane zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja. Zaštita se pruža i onima koji nisu bili osobno proganjani, ali im povratkom u zemlju podrijetla prijeti nečovječno postupanje i ozbiljna prijetnja životu, kao u situacijama oružanog sukoba. U postupku odobravanja zaštite, svaka država Europske unije provodi temeljit postupak kojim se utvrđuju sve važne činjenice, zdravstveni pregled kao i sigurnosnu provjeru.⁴ Osobe kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti ostvaruju pravo na boravak, spajanje obitelji, smještaj, rad, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, slobodu vjeroispovijesti, besplatnu pravnu pomoć, socijalnu skrb,

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0914>

⁴ Prema brošuri Dječja pitanja o izbjeglištvu i kako na njih odgovoriti, dostupnoj na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Dje%C4%8Dja%20pitanja%20o%20izbjegli%C5%A-1tvu%20i%20kako%20na%20njih%20odgovoriti.pdf>

pomoć pri integraciji u društvo, vlasništvo nekretnine te stjecanje hrvatskog državljanstva.

Različiti su razlozi za to, no vrlo je jasno da je broj odobrenih međunarodnih zaštita u odnosu na broj zatraženih vrlo nizak (slika br. 1).

Slika br. 1: Broj zatraženih i odobrenih međunarodnih zaštita (2013. – 2019.)
Izvor: Statistički izvještaji Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 2020.

Osnovni su pojmovi koje je važno razumjeti vezano za tu tematiku:

MEĐUNARODNA ZAŠTITA	Obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu.
TRAŽITELJ MEĐUNARODNE ZAŠTITE	Državljanin zemlje izvan EU-a ili osoba bez državljanstva koja izrazi namjeru za podnošenje zahtjeva za međunarodnu zaštitu, a čiji zahtjev za statusom izbjeglice još nije odobren.
AZILANT	Osoba kojoj je odobrena zaštita i utočište zbog osnovanog straha od progona, tj. zato što su joj u zemlji podrijetla ugrožena osnovna ljudska prava. U Republici Hrvatskoj, prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, azilant je izjednačen s pojmom izbjeglice.
SUPSIJARNJA ZAŠTITA	Priznaje se tražitelju koji ne ispunjava uvjete za azil, ali postoje opravdani razlozi koji ukazuju da će se povratkom u zemlju podrijetla suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde, mučenja i sl. – odobrava se na rok od 3 godine.
MIGRANT	Osoba koje se kreće od mjesta boravka unutar zemlje ili prelazeći međunarodnu granicu. Razlozi za migraciju mogu biti raznoliki. (Međunarodna organizacija za migracije – IOM, 2020.)
IREGULARNI MIGRANT	Ne posjeduje potrebnu dokumentaciju za prijelaz granice i nije zatražio azil.
PRESELJENJE (engl. resettlement)	Transfer izbjeglica iz zemlje u kojoj su zatražile međunarodnu zaštitu u drugu zemlju koja je pristala odobriti im zaštitu. (UNHCR, 2020.)
MALOLJETNICI BEZ PRATNJE	Sve osobe mlađe od 18 godina koje su izvan svoje zemlje podrijetla bez pratnje odrasle, odgovorne osobe (bilo zakonom ili običajem). Radi se o djeci koja su sama krenula na put ili su se razdvojila od obitelji tijekom migracije.

Osobe koje zadovoljavaju uvjete za međunarodnu zaštitu često se u javnom diskursu naziva migrantima, čime se stvara zbrunjenost u razlikovanju termina migrant, azilant i izbjeglica te se umanjuje činjenica da su azilanti i izbjeglice osobe koje su morale napustiti svoje domove, dok se pojmom migrant implicira da je osoba napustila svoje mjesto prebivališta vlastitim izborom. Narativ kojim se u javnosti opisuje ta društveno važna tema smanjuje razumijevanje javnosti i dovodi do polarizacije društva vezano za pitanje prihvata osoba koje trebaju međunarodnu zaštitu.

AKULTURACIJSKI PROCESI

Ljudi koji dolaze u Hrvatsku, a i zajednice koje ih primaju, trebaju kvalitetan proces integracije da bi mogli uspostaviti neku vrstu normalnog života. **Integracija se doživljava kao prilagođavanje onih koji dolaze kulturi zajednice koja prima, što je zapravo asimilacija. Asimilacija, kao što su dosadašnja iskustva pokazala, ima loš utjecaj na lokalne zajednice jer obje strane gube mogućnost za stjecanje novih iskustava te oni koji dolaze ulaze u rizik manje stabilnosti funkcioniranja jer se, kako bi bili prihvaćeni, odriču jednog od važnih stupova svog identiteta – etničkog.** Berryjeva teorija akulturacije (1980.) tvrdi da je akulturacija kontakt između dviju ili više kulturalnih grupa koji rezultira kulturalnim promjenama u svakoj uključenoj grupi. Pritom su promjene uvijek veće kod nedominantne grupe, a na sam proces veći utjecaj/moć (a time i veću odgovornost) ima dominantna grupa, odnosno zajednica koja prima nove članove. Ishodi procesa akulturacije ovise o stupnju u kojem pojedinac želi zadržati vlastitu kulturu (odnosno vlastiti kulturni obrazac) i stupnju u kojem želi stupiti u kontakt s novom kulturom. Četiri su moguće akulturacijske strategije i svaka ima svoje specifične ishode:

1 – ASIMILACIJA

Osoba odbacuje vlastitu kulturu te se priklanja i prilagođava većinskoj kulturi. Drugim riječima, ta akulturacijska strategija podrazumijeva da osoba prestaje njegovati vlastite običaje i kulturu te stavlja naglasak na običaje kulture primateljice. Time napušta dio vlastitog identiteta u kojem je odgojena, što može predstavljati rizik za njezino daljnje funkcioniranje. To predstavlja poseban rizik za osobe koje su morale napustiti svoje domove i time se odreći drugih važnih dijelova svog identiteta kao što su profesija, prijatelji, dom, obitelj i sl. S druge strane, kultura primateljica time gubi mogućnost obogaćivanja iskustvima koje akulturacija donosi – učenje o novoj kulturi, povezivanje s predstavnicima te kulture, iskustva kao što su drukčije vrste hrane, jezika, izražavanja i slično.

Često možemo čuti rečenicu „Meni izbjeglice ne smetaju, tim je ljudima strašno teško, ali ako već žive u Hrvatskoj, neka se ponašaju kao mi.“ U podlozi takvog stava nalazi se, osim nerazumijevanja akulturacijskih procesa, najčešće nesigurnost i strah od novoga i nepoznatoga te od gubitka autonomije u vlastitoj lokalnoj zajednici. Upravo iz tog razloga važno je ponavljati da kultura primateljica uvijek ima veću moć u kontaktu, ali time i veću odgovornost za to hoće li se integracija dogoditi.

2 – MARGINALIZACIJA

Osoba se ne identificira ni s jednom kulturom, odnosno odbacuje i svoju matičnu kulturu i kulturu zajednice u koju je došla živjeti. Taj ishod najčešće vidimo kada osoba osjeća da ni njezina matična zajednica ni nova zajednica nisu sigurne i ne prihvaćaju je. Negativne posljedice takvog akulturacijskog procesa slične su kao za asimilaciju, uz dodatnu činjenicu da osoba potpuno odustaje od etničkog identiteta kao jednog od načina da osjeća pripadnost određenoj grupi i određenom vrijednosnom okviru. Takve će osobe često

tražiti druge vrste grupa kojima bi mogle pripadati, što ih čini ranjivima za pridruživanje radikalnim grupama kao što su sekte, bande i radikalne religijske i/ili političke skupine i slično.

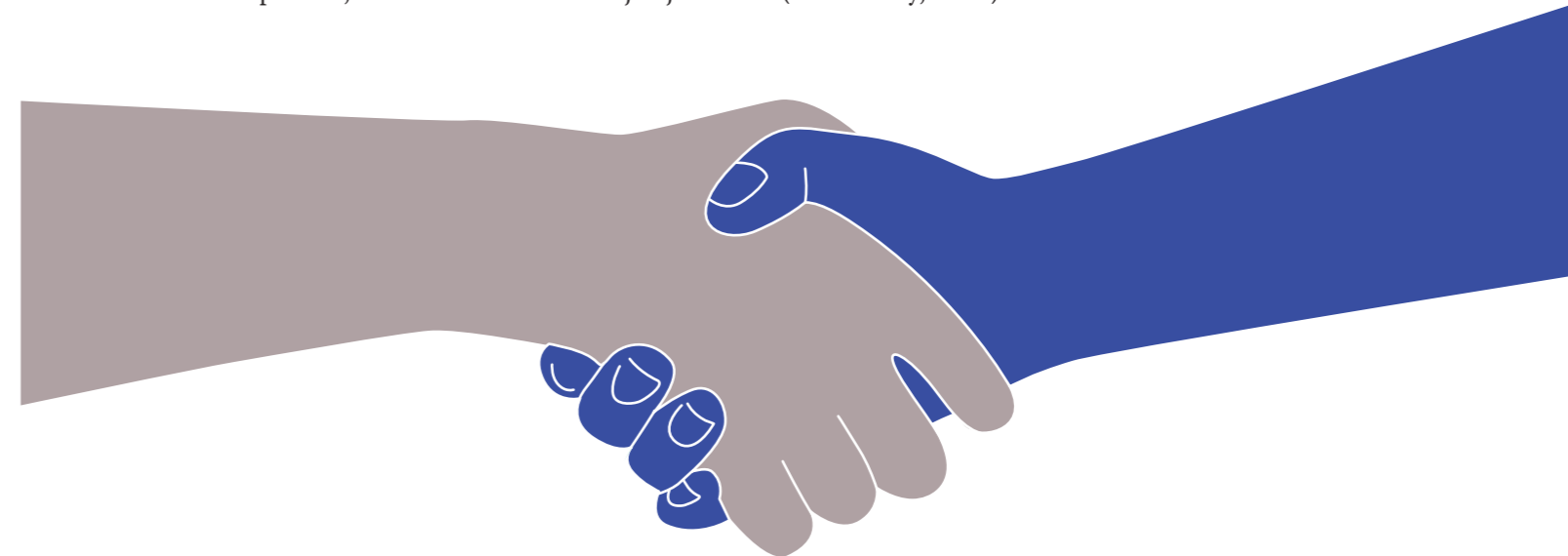
3 – SEPARACIJA

Osoba odbacuje većinsku i zadržava isključivo manjinsku kulturu. Radi se, dakle, o njegovanju manjinske kulture usprkos normama većinske kulture i stvaranju tzv. skupina unutar skupine, odnosno radi se o zajednici koja minimalno sudjeluje u životu većine, socijalno je izolirana i zatvorena za druge. Primjer su takve skupine romske zajednice u Hrvatskoj. Razmjena između kultura gotovo da i ne postoji, a većinska kultura zadržava veću moć u pristupu resursima u lokalnoj zajednici.

4 – INTEGRACIJA

Osoba prihvaća i njeguje elemente obiju kultura. **Ta se akulturacijska strategija javlja kada je osoba dobila poruku dobrodošlice u lokalnu zajednicu i poziv na kontakt u kojem će doći do razmjene iskustava i kultura kao jednakovrijednih. Osobe usvajaju jezik sredine, imaju prijatelje među vršnjacima iz sredine u koju su došli, sudjeluju u životu kulture primateljice, ali znaju i vlastiti jezik, održavaju običaje zemlje podrijetla i sl.** Obje su kulture jednako vrijedne te su im resursi u zajednici jednako dostupni. Integracija je jedini način da se dugoročno postigne pravičnost (engl. equity) među svim članovima društva. Pravičnost se odnosi na jednakopravnost i jednaki pristup resursima, ali koji je prilagođen konkretnim potrebama pojedinaca, tako da su resursi zaista jednako dostupni. U integraciji obje strane prihvaćaju elemente obiju kultura i stvaraju se novi identiteti (npr. Hrvat u Dublinu ili Sirijac u Karlovcu ili Karlovčanin sa sirijskim podrijetlom).

Istraživanja koja su provedena pokazuju da je integracija preferirana strategija migranata općenito, ali i da ona dovodi do najboljih ishoda (Sam i Berry, 2010.).

INTEGRACIJA U ŠKOLAMA

Za odabir akulturacijske strategije i za uspješnu integraciju u društvo važna je i škola. To je prepoznato i u Akcijskom planu za integraciju i uključivanje 2021. – 2027. EU-a,⁵ koji ističe da je obrazovanje temelj uspješnog sudjelovanja u društvu i jedan od najvažnijih alata za izgradnju uključivog društva. Inkluzija je jedan od istaknutih ciljeva koji se treba postići do 2025., pri čemu se škole prepoznaje kao središta integracije za djecu i njihove obitelji. Za integraciju djece izbjeglica posebno se ističe važnost školskog okruženja koje uključuje lokalne zajednice, službe podrške i roditelje. Škole su povezane s lokalnom zajednicom te učenjem jezika i društvenim aktivnostima koje provode, kao i odgojno-obrazovnom ulogom, imaju značajan i snažan utjecaj na razvoj djece pod međunarodnom zaštitom i na njihove obitelji.

Škole imaju potencijal povezivanja novopridošle djece, njihovih roditelja, institucija i lokalne zajednice. S grupom koju se priprema za planiranje i provedbu socijalnih akcija potrebno je putem diskusije osvijestiti potencijal utjecaja koji nastavnici, stručna služba i škola kao institucija imaju u povezivanju izbjeglica s lokalnom zajednicom te utjecaj koji njihova odgojno-obrazovna uloga ima na djecu i njihove obitelji.

Značajan doprinos toj tematici daje projekt IRCiS (Integracija djece izbjeglica u školama: istraživanje efikasnosti školskih intervencija u izgradnji pozitivnih međugrupnih odnosa djece-izbjeglica i domicilne djece u Hrvatskoj),⁶ koji procesu integracije prilazi kao dvosmjernom procesu prilagodbe kultura domicilnog i izbjegličkog stanovništva. Stoga je projekt usmjeren na obje populacije: i na pripremu domicilne djece za prihvata izbjeglica i na djecu izbjeglice i njihovu integraciju putem međugrupnog kontakta i procesa zajedničkog učenja. Važno je spomenuti da projekt pristupa integraciji od dolje prema gore, ispitujući prvo potrebe aktera u obrazovanju u procesu integracije. Krajem 2019. i početkom 2020. provedeno je ispitivanje potreba djece izbjeglica, ali i drugih sudionika u procesu integracije – njihovih roditelja, hrvatskih vršnjaka te nastavnika i stručnih suradnika u odabranim osnovnim školama, o tome kako vide proces integracije djece izbjeglica u škole i što im je u tom procesu potrebno.

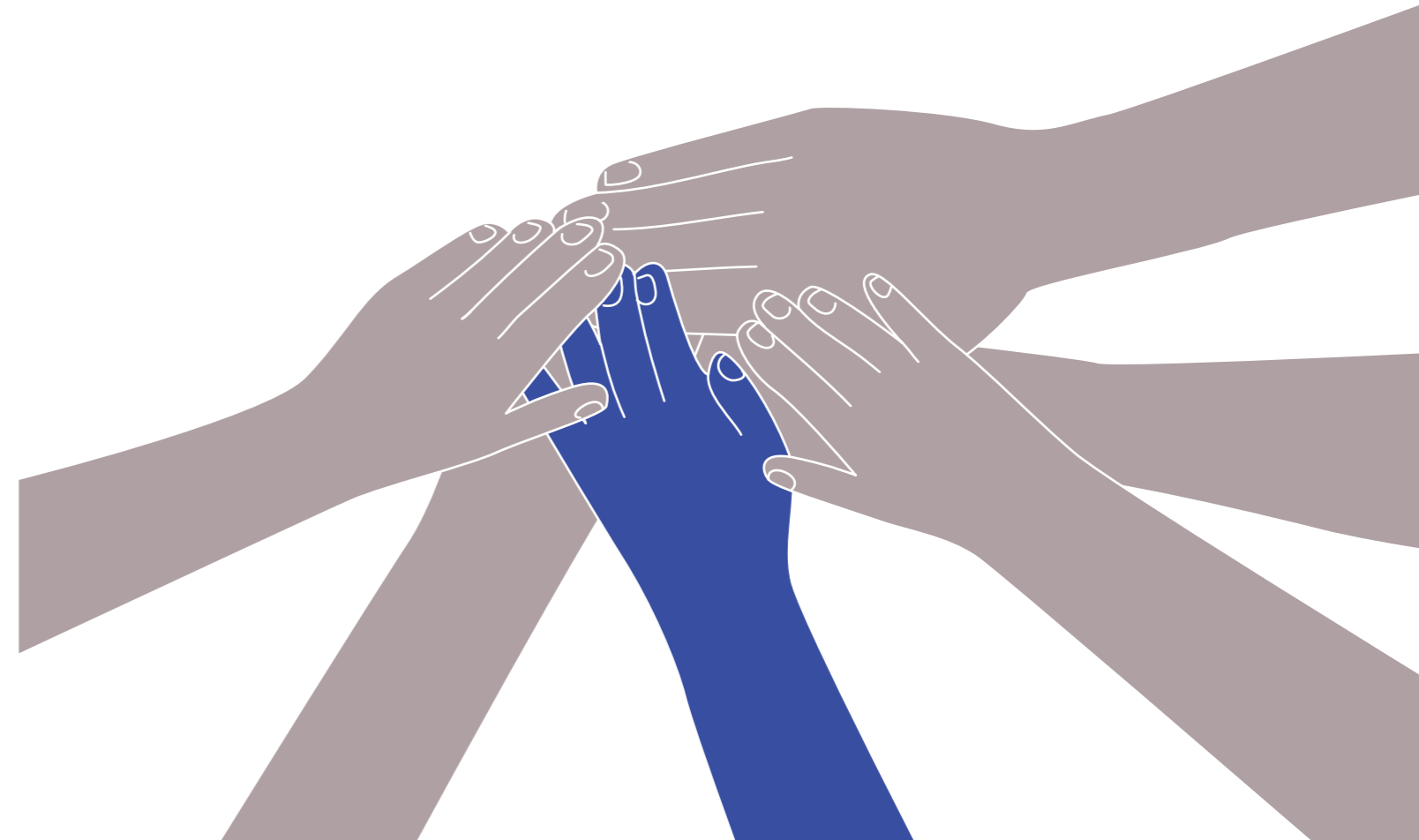
Pokazalo se kako je najveći izazov jezična barijera, što je u skladu s nalazima iz drugih europskih zemalja (Koehler i Schneider, 2019.). Djeca, nastavnici i stručni suradnici, ali i roditelji djece izbjeglica ističu kako nepoznavanje jezika negativno utječe na motivaciju djece izbjeglica za učenje, kao i na njihovu sliku o sebi, otežava ostvarivanje kvalitetnog kontakta s hrvatskim vršnjacima te predstavlja vrlo ozbiljnu prijetnju uspješnoj školskoj, ali i socijalnoj integraciji. Jezična barijera ujedno je i podloga za razne predrasude i pogrešne interpretacije nastavnika i domicilnih učenika. Stoga valja naglasiti da je za

uspješnu integraciju **nužno kontinuirano raditi na unapređenju sustava učenja hrvatskog jezika**. Prevoditelji bi također bili od velike pomoći prilikom upisa djece u školu i pojašnjavanja očekivanja škole u odnosu na ulogu roditelja u obrazovanju djece. No u tom bi pogledu bilo važno osigurati vrijeme za **pripremu škole na prihvata djeteta izbjeglice**. Naime, nastavnici i stručni suradnici ističu kako se škole često osjećaju nepripremljeno jer djeca u školu stižu bez najave te se cijeli proces događa bez prikladne podrške institucija. Potrebni su im **nastavni materijali, savjetnička podrška i supervizija te prikladna edukacija** usmjerena na konkretne vještine rada s djecom koja slabo ili uopće ne govore hrvatski jezik. Dio nelagode u početnim kontaktima s novom kulturom izazvan je i kulturalnim razlikama, odnosno nepoznavanjem nove kulture s kojom obje strane dolaze u kontakt. **Kulturalni medijatori, uz prevoditelje, mogli bi uvelike doprinijeti boljem razumijevanju** uzajamnih kulturnih obrazaca, običaja i navika. Također se pokazalo da se kontakt ostvaren u školi rijetko prenosi izvan škole, odnosno u slobodno vrijeme. Potrebne su drukčije intervencije koje će **osigurati mogućnost za ugodan i ravnopravan kontakt izvan škole te razvijati povezanost sa zajednicom**.

Iz svega navedenog evidentno je da nema integracije izbjeglica bez sudjelovanja i aktivnog uključivanja lokalne zajednice. To znači da je nužna međusektorska suradnja i da škole u tom procesu treba sustavno osnaživati kako bi mogle odgovoriti na potrebe djece izbjeglica. Također je iznimno važno omogućiti prikladnu pripremu domicilne djece za prihvata vršnjaka koji dolaze iz drugih dijelova svijeta.

⁵ Action Plan on Integration and Inclusion 2021-2027: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/pdf/action_plan_on_integration_and_inclusion_2021-2027.pdf

⁶ <http://psihologija.ffzg.unizg.hr/projekti/ircis/o-projektu>

Kako je to biti uključen, kako je to biti isključen?⁷

CILJ	Demonstracija kako je to isključivati druge, ali i kako se osjećamo kada nas drugi isključuju. Podijeliti iskustvo isključivanja i isključenosti i raspraviti u grupi.
OČEKIVANI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> – Sudionici će se prisjetiti osobnih iskustava kada su bili isključeni iz neke grupe. – Sudionici će usvojiti radionicu kojom mogu učenike potaknuti na uključivanje novih članova.
MATERIJALI	Za provedbu radionice nisu potrebni materijali.
METODE	Grupni rad, diskusija

1. AKTIVNOST

10 min

Radionica se provodi u velikoj grupi do 30 sudionika. Veliku grupu potrebno je podijeliti u nekoliko manjih skupina od minimalno 5 članova te iz svake skupine pozvati jednog dobrovoljca.

Manje skupine oforme svoj krug. Trebaju razgovarati o čemu god žele, posve opušteno (npr. isplanirati zajednički tulum), a zadatak trebaju ostvariti korištenjem svih sredstava i načina (verbalnih i neverbalnih).

Istovremeno, voditelj izlazi iz prostorije s dobrovoljcima i objašnjava im da je njihov zadatak postati član kruga iz kojeg su otišli, odnosno uključiti se u grupu i grupnu raspravu. Dobrovoljci ulaze u prostoriju, pristupaju svojim „krugovima“ i pokušavaju se uključiti u grupu. Sve grupe imaju isti cilj – spriječiti dobrovoljce da postanu članovi grupe. Interakcija traje 5 do 6 minuta, nakon čega se svi vraćaju na svoja mjesta.

2. RASPRAVA O AKTIVNOSTI

25 min

PITANJA ZA DOBROVOLJCE:

- Kako ste se osjećali kada vas je grupa isključila?
- Koliko vam je bilo teško postati član grupe?
- Koje ste tehnike koristili da biste postali član grupe?

- Što vaše ponašanje u toj prilici govori o vama – jeste li bili agresivni, asertivni ili pasivni?
- Koje je verbalne ili neverbalne poruke grupa koristila da bi vas zadržala izvan kruga?

PITANJA ZA OSTALE SUDIONIKE:

- Kako ste se osjećali kada ste isključivali drugu osobu?
- Biste li pustili kolegu/kolegicu u grupu da je grupa bila manja?
- Što ste sve bili spremni učiniti da kolega/kolegica ostane izvan kruga?
- Je li netko popustio? Je li prigrlio dobrovoljca ili se izdvojio s njim u par? Kako su drugi u tom krugu reagirali na takav postupak?
- Što vam vaše ponašanje govori o vama? Jesu li vas iznenadili neki vlastiti postupci?

SVI ZAJEDNO:

- Želi li netko podijeliti vlastiti primjer isključenosti?
- Jeste li primijetili isključivanje među djecom?
- Kako to izgleda?
- Kako ste/biste na to djelovali?

Potrebno je otvoriti pitanje socijalnog pritiska i utjecaja grupe na isključivanje pojedinaca te osvijestiti osjećaje koji se javljaju kao posljedica isključenosti. Cijela diskusija traje oko 25 minuta, nakon čega voditelji sumiraju glavne zaključke rasprave.

⁷ Preuzeto i prilagođeno iz edukacijskih materijala Društva za psihološku pomoć.

PREDAVANJE 2

Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?

Tijekom iznenadnih događaja koji predstavljaju krizu za ljude u njihovoj okolini i imaju značajan utjecaj na njihove živote, djeci i mladima potrebno je dati odgovore na pitanja koja će se neminovno postavljati. Cilj je pomoći djeci i mladima da se nose s brigama koje se javljaju te im pružiti priliku da nauče nešto novo o svijetu i steknu nova iskustva. Stoga, osim pružanja podrške i učenja kako se nositi sa stresnim situacijama, razgovori o tim temama imaju i vrlo važnu odgojnu i edukativnu komponentu. Dolazak izbjeglica i migranata u države Europske unije društveno je važan događaj koji često polarizira javnost, stoga je važno djeci i mladima objasniti situaciju na način primjeren njihovoj dobi. Valja objasniti kako dolazak osoba iz zemalja Bliskog istoka, Afrike i Azije u Europu traje već desetljećima. Osobe dolaze dijelom zbog izbjeglištva od sukoba ili ekoloških katastrofa (npr. suša), diskriminacije i nepoštivanja osnovnih ljudskih prava te dijelom zbog ekonomskih migracija. Ekonomske migracije jedan su od načina poboljšanja ekonomije u zemlji u koju migranti stižu jer se, između ostalog, njihovim dolaskom povećava moguće tržište za ekonomske razmjene za zemlju primateljicu. Stoga mnoge države Europske unije imaju dugu tradiciju pružanja međunarodne zaštite i zajedničkog života s osobama s izbjegličkim iskustvom iz raznih kultura diljem svijeta. Konačno, pokazalo se kako dolazak izbjeglica u Europu nije povezan sa smanjenjem sigurnosti. **Dapače, pokazalo se da upravo oni migranti koji dugo (često više generacija) žive marginalizirani i neprihvaćeni od zajednica u kojima žive mogu predstavljati rizik za stabilnost i sigurnost tih istih zajednica, a ne osobe koje su tek stigle u lokalnu zajednicu. Nemogućnost da budu prihvaćeni kao punopravni članovi društva i društvena isključenost ključni su rizični faktori u nošenju s traumom izbjeglištva i stresom prilagodbe u novu sredinu.** S druge strane, mnoge osobe koje su imale priliku nastaviti svoje živote kao punopravni članovi lokalnih zajednica dale su značajan doprinos tim istim zajednicama i učinile život zajednice bogatijim (Izvor: Brošura „Dječja pitanja o izbjeglištvu i kako na njih odgovoriti“). Neke od poznatih osoba koje imaju migrantsko podrijetlo: Natalie Portman, Mila Kunis, Steve Jobs, Hannah Arendt, Arnold Schwarzenegger, Albert Einstein, Sigmund Freud.

ŠTO JE POTREBNO ODRASLIMA DA BI MOGLI KVALITETNO RAZGOVARATI S DJECOM O IZBJEGLIŠTVU?

U posljednjih pet godina mediji i donositelji odluka stvarali su vrlo oprečne slike o ljudima koji dolaze s područja Azije, Bliskog istoka i Afrike:

1. Ljude koji dolaze prikazivalo se kao jednu homogenu skupinu – ili ih se prikazivalo kao ljude u ranjivu položaju kojima je potrebna pomoć (to se često vezalo za slike obitelji koje dolaze u Europu) ili kao sigurnosnu prijetnju, potencijalne teroriste, osvajače Europe (to se često vezalo za slike mladih muškaraca koji putuju u skupinama). Uslijed takvog polariziranog prikazivanja osoba koje dolaze tražiti međunarodnu zaštitu, javnost se također polarizirala na one koji smatraju govor mržnje opravdanim sredstvom za obranu od prijetnje koju vide u situaciji izbjegličke krize te na one koji žele iskazati dobrodošlicu ljudima u nevolji.

2. Stvorio se dojam da sve izbjeglice dolaze u Europu, iako je istina da većina pronalazi sklonište puno prije na svom putu jer nemaju fizičku spremnost ni potrebna sredstva za prolazak dugog, skupog i opasnog puta.

3. Umjesto kvalitetne integracije, javnosti se kao glavno rješenje nudi osiguravanje granica država EU-a. Naglašavanje sigurnosnog aspekta implicira da dolazak izbjeglica predstavlja opasnost, čime se stvara strah u lokalnim zajednicama koje primaju izbjeglice. Doživljaj izbjeglica kao prijetnje izaziva isključivanje i implicitno daje opravdanje za nasilje prema izbjeglicama.

Osim utjecaja medija, važno je još uzeti u obzir da se odrasli koji rade u institucijama koje pružaju podršku izbjeglicama često osjećaju potpuno nesporno za pružanje podrške ljudima koji govore različitim jezikom te dolaze iz kulture koju percipiraju potencijalno opasnom ili u najmanju ruku toliko različitom da neće biti moguće uspostaviti odnos. Ti strahovi i nesigurnosti dodatno su pojačani dojmom da dolaze toliki brojevi izbjeglica da će lokalno stanovništvo izgubiti autonomiju u svojim lokalnim zajednicama. Brige te osjećaj nesigurnosti i nejasnoće djeca i mladi preuzimaju/uče od odraslih. Da bi mogli dobiti ideje o tome kako konstruktivno iskoristiti utjecaj koji imaju na integraciju osoba koje dolaze u njihovu lokalnu zajednicu, prvo je važno da i odrasli i djeca razgovaraju o pitanjima, nedoumicama i brigama koje imaju vezano za novu, u početku nepoznatu situaciju. Važno je da obje strane imaju mjesto na kojem mogu postaviti i „politički nekorrektna“ pitanja kako bismo ih mogli osnažiti konkretnim, provjerenim informacijama. To je prikazano primjerom i u ovom programu jer sam obrazovni program počinje upravo razgovorom s voditeljima socijalnih akcija o tome što su njihove brige vezano za temu kojom će se baviti. Kada odrasli budu osnaženi za preuzimanje osobne odgovornosti u procesu integracije, važno je da to čine uz podršku okoline/lokalne zajednice/sustava u kojem djeluju.

Djeci, mladima i odraslima važno je pružiti mogućnost za osmišljavanje konkretnih aktivnosti i dati ideje u obliku dobrih praksi. Budući da se radi o situaciji koja je na mnogo načina nova za sve nas, dijeljenje već provjerenih primjera dobre prakse i razgovor o tome kako ih prilagoditi lokalnom kontekstu pomoći će u osnaživanju odraslih, djece i mladih, odnosno njihova osjećaja kompetentnosti u transkulturalnoj komunikaciji.

GLAVNA NAČELA POUČAVANJA DJECE I MLADIH O TOME KAKO SUDJELOVATI U INTEGRACIJI NOVIH ČLANOVA ZAJEDNICE

Kako bismo djecu i mlade osnažili da preuzmu aktivnu ulogu u izražavanju dobrodošlice i integraciji novih članova lokalne zajednice, važno je da oni sami mogu donijeti autonomnu odluku žele li se i iz kojih razloga aktivno uključiti u kontakt s novim članovima zajednice te na koji će način sudjelovati u akulturacijskim procesima. Kako bismo ih osnažili za samostalno donošenje takvih odluka, potrebno im je **približiti procese integracije davanjem konkretnih informacija**, kao što su:

- objašnjenje kako i zašto EU prakticira međunarodnu zaštitu, pomoću kojeg imamo priliku poučavati djecu i mlade načelu solidarnosti
- objašnjenje na koji način funkcionira sustav međunarodne zaštite u našoj zemlji i na koje se sve načine osigurava sigurnost ljudi koji dolaze i zajednica koje ih primaju
- objašnjenje različitih načina na koje izbjeglice stižu do Europe, kako bi djeca i mladi bolje razumjeli izazove s kojima su se izborile osobe koje su sada dio njihove lokalne zajednice te kako bi bolje razumjeli da njihova zemlja prima dio izbjeglica, a da nije „sav teret pao na leđa“ njihove lokalne zajednice
- objašnjenje koncepta izbjeglištva i prognaništva – zašto ljudi napuštaju svoje domove i što će se s njima dogoditi u budućnosti, hoće li ostati živjeti u našoj lokalnoj zajednici ili će se moći vratiti u svoje domove
- objašnjenje da svi ljudi stvaraju stereotipe o skupinama ljudi s kojima nemaju iskustva i koje ne poznaju.

Stereotipi predstavljaju pokušaj ljudi da predvide ponašanje drugih ljudi u njima nepoznatim situacijama, no oni nikad nisu točni za sve članove određene skupine ljudi. Točnu informaciju o tome kakva je netko osoba možemo dobiti samo upoznavanjem te osobe.

Sljedeće, važno je omogućiti djeci i mladima **priliku da budu izloženi kontaktu s ljudima koji žive drukčije nego oni**. Kontakt može biti stvaran ili zamišljen, no uloga je odraslih da djeci i mladima istaknu primjere u kojima su slični djeci iz različitih kultura/uvjeta života (npr. i djeca u Siriji imaju kućne ljubimce, igraju nogomet, imaju prijatelje s kojima se druže, idu u školu, imaju obitelji i sl.) te da potaknu otvorenu raspravu o tome kako se djeca osjećaju vezano za razlike koje su primijetili.⁹ **Isticanje sličnosti** stvorit će temelj za uspostavu odnosa s novim članovima zajednice jer će olakšati povezivanje na temelju spoznaje da domicilna djeca imaju teme oko kojih se mogu povezati s novopridošlom djecom i mladima. **Isto tako, izuzetno je važno istaknuti da sva djeca, bez obzira na njihovo podrijetlo ili status, imaju pravo na obrazovanje i da im je Hrvatska to pravo dužna osigurati jer je potpisnica Konvencije o pravima djeteta**. Izlaganje različitostima koje donose osobe iz različitih kultura obogaćujuće je za djecu i mlade iz domicilne kulture jer širi njihovo znanje o svijetu. Vjerojatno će im biti

zanimljivo učenje sporazumijevanja na, primjerice, arapskom jeziku i pismu, za što se može koristiti alate kao što je Google prevoditelj.

Kao što je već spomenuto za odrasle, i za djecu i mlade važno je imati **mogućnost otvoreno postavljati pitanja** kako bi provjerili svoje brige i osnažili se za aktivno sudjelovanje u socijalnoj koheziji svojih lokalnih zajednica. Pitanja koja djeca i mladi najčešće postavljaju opisana su u prethodno spomenutoj brošuri Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, „Dječja pitanja o izbjeglištvu i kako na njih odgovoriti“. Pitanja su grupirana u tematske skupine te su navedena objašnjenja za odrasle i prijedlozi odgovora za djecu. Za svaku skupinu pitanja navedene su i vrijednosti koje kod djece i mladih možemo poticati razgovorom o konkretnim temama. Primjeri pitanja koja postavljaju učenicima uključuju:

Hoće li za njima doći oni od kojih su pobjegli?

Nose li neke bolesti?

Jesu li ljutiti jer su morali napustiti svoje kuće?

Hoće li baciti bombu na školu?

Kako ćemo im objasniti da je u sendviču svinjetina?

U nastavku su prikazana pitanja učenika i sažeci prijedloga odgovora na njih, prema grupama u koje su podijeljena u brošuri „Dječja pitanja o izbjeglištvu i kako na njih odgovoriti“:

1 – PITANJA O RAZLOZIMA IZBJEGLIŠTVA I PUTOVANJU DO HRVATSKE

Diskusijom o pitanjima iz te skupine djeci i mladima možemo vratiti osjećaj sigurnosti u njihovim lokalnim zajednicama i podržati empatiju za osobe koja dolaze.

- Zašto su otišli iz svoje zemlje?
- Koliko traje put?
- Kako su djeca bez pratnje sama došla u Hrvatsku?
- Kad putuju, jesu li negdje prespavali ili su stalno hodali?

2 – PITANJA O TERORIZMU, ZDRAVSTVENIM RIZICIMA I MENTALNOM ZDRAVLJU IZBJEGLICA

Odgovaranjem na ta pitanja možemo poučiti djecu kako prepoznati stereotipe i predrasude, poučiti ih o ulozi lokalne zajednice u procesu integracije te o važnosti integracije za prevenciju društvenih problema kao što je ekstremizam.

- Što ako oni (djeca izbjeglice) donesu bombu u školu?

3 – PITANJA O TOME KAKO ĆE SE DJECA IZBJEGLICE PRILAGODITI NOVOJ SREDINI I PO ČEMU SU SVE RAZLIČITI

Odgovorima na ta pitanja djecu i mlade možemo poučiti transkulturalnoj komunikaciji i multikulturalnosti.

- Hoće li njima biti neobično na koji se način mi oblačimo?
- Vole li računalne igrice, imaju li profil na Facebooku, vole li se igrati, slave li rođendane, jesu li prije išli u školu, imaju li kućne ljubimce...?
- Što ako ne budu htjeli komunicirati s nama?

4 – PITANJA O JEZIČNOM I KULTURALNOM SPORAZUMIJEVANJU S NOVIM ČLANOVIMA RAZREDA

Diskusijom o toj temi kod djece i mladih osvještavamo različite mogućnosti i bogatstvo komunikacije.

- Kako možemo komunicirati s djecom izbjeglicama?
- Što ako kažem nešto što će ih uvrijediti jer ne poznajem njihovu kulturu?

5 – PITANJA O TOME ZAŠTO HRVATSKA PRIMA IZBJEGLICE

Odgovori pomoću kojih djecu poučavamo o solidarnosti i stvaramo osjećaj sigurnosti u svijetu.

- Zašto su došli baš kod nas?
- Primaju li ih i druge zemlje?

6 – PITANJA O TOME KAKO ĆE IZGLEDATI ŠKOLOVANJE NOVE DJECE I NA KOJI IM NAČIN MOŽEMO POMOĆI DA SE LAKŠE SNAĐU

Odgovori pomoću kojih poučavamo kako osnaživati osobe koje se nalaze u ranjivu položaju .

- Kako je izgledalo njihovo obrazovanje?
- Kako će se znati snaći i pratiti gradivo?
- Hoće li ići s nama na ekskurzije?
- Hoće li oni s nama ići kući iz škole ili ne?
- Što ako ih netko u razredu ili stariji učenici budu zezali?

Osim davanja konkretnih informacija, i podrška u osmišljavanju konkretnih aktivnosti koje olakšavaju i omogućuju integraciju novih i domicilnih učenika može biti osnažujuća za učenike. Na razini razrednog odjeljenja može se organizirati da razred nauči nekoliko osnovnih riječi na jeziku djeteta koje dolazi u razred ili da se organizira da novi učenik ili učenica na satu razredne zajednice ispriča o zemlji iz koje dolazi i slično.

RADIONICA 3

75 min

Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?

CILJ	Stjecanje iskustva educiranja grupa o temama izbjeglištva, migracija i integracije.
OČEKIVANI ISHODI	– Sudionici će dobiti ideje na koji način educirati grupe za lokalne akcije o temama izbjeglištva, migracija i integracije.
MATERIJALI	Naziv teme i primjeri pitanja otisnuti na papiru za svaku od 6 skupina
METODE	Grupni rad, diskusija

1. GRUPNI RAD

60 min

Sudionici se podijele u 6 skupina, koliko ima skupina pitanja. Svaka skupina treba osmisliti na koji bi način temu koju su dobili prezentirali svojoj grupi za lokalnu akciju, tako da vode računa o tome da učenike pouče o nekoj od vrijednosti važnih za aktivno sudjelovanje u integraciji (npr. solidarnost, multikulturalnost i sl.), da vode računa da je objašnjenje prilagođeno dobi učenika s kojima rade i da im daju točne i jasne informacije. Svaka skupina dobije svoju temu i niz pitanja otisnutih na komadu papira. Skupine rade oko 20 minuta, nakon čega svaka skupina ima maksimalno 5 minuta za prezentiranje načina na koji bi temu objasnili učenicima. Za vrijeme prezentacija voditelji vode računa da su zadovoljeni svi kriteriji iz upute te daju konstruktivne prijedloge kako zadovoljiti kriterije.

2. ZAVRŠNA RASPRAVA

15 min

Posljednjih 15 minuta ostaje za završnu raspravu.

SUMIRANJE I EVALUACIJA

30 min

Sudionici usmeno komentiraju jesu li njihova očekivanja ostvarena i imaju li nakon prvog dana jasniju ideju o tome što će raditi.

RADIONICA 4

90 min

Osobna iskustva sa stereotipima i predrasudama⁹

- CILJ** Osvještavanje stereotipa kod sudionika.
- OČEKIVANI ISHODI**
- Sudionici će razumjeti na koji nam način stereotipi pomažu u svakodnevnom funkcioniranju.
  - Sudionici će osvijestiti vlastite procese stereotipiziranja.
- MATERIJALI** Protokoli za procjenjivanje „naše“ i „njihove“ grupe. Zajednički protokol za svaku manju skupinu.
- METODE** Grupni rad

OPIS 10 min

Sudionici se podijeli ravnomjerno u tri skupine. Jednu skupinu čine žene, jednu Dalmatinci, a jednu političari (zamisle da pripadaju tim skupinama). Svaka skupina bira unutar sebe moderatora diskusije, zapisničara i izlagača.

1. KORAK 5 min

Identificirati tko smo to „mi“ (žene/Dalmatinci/političari). Je li to prihvatljivo određenje? Možemo li biti percipirani kao cjelina?

2. KORAK 15 min

Unutar svake skupine sudionici trebaju ispisati na zajednički list što njihova skupina misli o „suprotnoj skupini“ (muškarci, Zagrepčani, birači). Koje su to njihove tipične osobine? Navesti 7 najkarakterističnijih. Pri tome treba imati na umu da stereotip kojeg se dosjete ne mora značiti da se i osobno slažu s njim. Pojasniti da postoji razlika između poznavanja stereotipa o nekoj grupi i vjerovanja u njih. Stereotipi se upisuju na zajednički list cijele grupe. Uz svaki stereotip treba napisati je li navedeni stereotip istinit, neistinit ili razumljiv. „Istinitost“ se ne odnosi na objektivne istine, nego suglasna vjerovanja o određenom stereotipu.

3. KORAK 15 min

Ispisati što skupina smatra da „suprotna skupina“ misli o „nama“ (žene/Dalmatinci/političari) kao skupini. Pri tome se treba pokušati uživjeti u tuđu ulogu. Dakle, promisliti kako nas „oni“ doživljavaju, što misle o nama, koje su naše tipične osobine u njihovim očima.

4. KORAK 40 min

Čitava se grupa sastaje. Listovi sa stereotipima svih skupina lijepe se na ploču. Izlagači svake skupine čitaju svoje stereotipe, uz oznake „istinito“, „neistinito“, „razumljivo“. Slijedi zajednička rasprava o navedenim stereotipima, o tome kakvi smo „mi“, a kakvi „oni“. Jesu li stereotipi slični? Mogu li utjecati na naš rad? Možemo li se protiv njih boriti? Kako? Zatim, navedene stereotipe povezati sa stereotipima prema izbjeglicama i time kako oni mogu utjecati na rad s djecom.

5. KORAK 5 min

Voditelji sumiraju glavne zaključke rasprave.

Predloži za Radionicu 4 „Osobna iskustva sa stereotipima i predrasudama“, „Stereotip ‘njih’ o ‘nama’ i „‘Naš’ stereotip o ‘njima’“, nalaze se na stranici 78.

⁹ Preuzeto i prilagođeno iz edukacijskih materijala Društva za psihološku pomoć.

PREDAVANJE S DISKUSIJOM 3

Primjena teorije međugrupnog kontakta u procesu integracije izbjeglica

Stereotipi i s njima povezane predrasude mogu snažno utjecati na međugrupne odnose. Stoga je smanjenje međugrupnih predrasuda od velike važnosti u današnjim multikulturalnim društvima.

PREDRASUDE

Tijekom povijesti pokazalo se da se ljudi često boje nečega što ne poznaju, nečeg drukčijeg, a na temelju toga razvijaju se predrasude – neprijateljski stav prema pripadnicima određene grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovoj pripadnosti toj grupi.

Stoga ne iznenađuje da se izbjeglice često doživljavaju kao nekoga tko, zato što je drukčiji, predstavlja različite vrste prijetnje. Na primjer, smatra se kako izbjeglice ugrožavaju našu ekonomsku sigurnost, fizički opstanak, način života ili nacionalni identitet. Takav doživljaj izbjeglica pobuđuje ljutnju i strah, koji povećavaju vjerojatnost pojave diskriminacije, ali i nasilja. Mnoga istraživanja javnog mnijenja pokazuju da su predrasude prema imigrantima raširena pojava u Europi (Pettigrew, Wagner i Zick, 2008.).

No važno je razumjeti da su predrasude pogrešne i uvredljive te ne nude ljudima priliku da pokažu tko su i što su sposobni postići. Izbjeglice se zbog predrasuda, uz sva dotadašnja teška iskustva, moraju suočiti s diskriminacijom u novom društvu u koje bi se trebali integrirati – teže pronalaze posao, teže mogu unajmiti stan, a time i teže započeti novi život i prehraniti obitelj. Zato je važno smanjiti predrasude. Budući da svi imamo neke predrasude, važno ih je osvijestiti i raditi na njihovu smanjivanju.

HIPOTEZA KONTAKTA

Kada je riječ o smanjivanju međugrupnih predrasuda, jedno od središnjih mjesta u socijalnoj psihologiji zauzima **hipoteza kontakta** (Gordon Allport, 1954.). Njezin autor ističe da su ljudi koji su svjesni svojih predrasuda i stide ih se na najboljem putu da ih i eliminiraju, jer su predrasude produkt neznanja i razbijaju se osobnim upoznavanjem. Drugim riječima – kontaktom.

Prema hipotezi kontakta, pozitivan kontakt s članovima grupe prema kojoj imamo predrasude može poboljšati negativne stavove ne samo prema određenom članu nego i prema cijeloj grupi. Naime, uspostavljanje kontakta stvara mogućnost za nadilaženje razlika i uočavanje sličnosti među grupama. U prilog tome govore i rezultati istraživanja provedenog u Njemačkoj, koje je pokazalo da s porastom populacije

stranaca u Njemačkoj dolazi i do češćih međugrupnih kontakata te da češći kontakt sa strancima općenito smanjuje odbacivanje drugih etničkih grupa (Wagner, Christ, Pettigrew i Wolf, 2006.).

Međutim, kontakt sam po sebi neće nužno voditi boljim međugrupnim odnosima. Da bi kontakt imao pozitivan učinak, potrebno je da situacija kontakta zadovoljava određene preduvjete. Dakle, temeljno pitanje u hipotezi kontakta jest koji to uvjeti omogućuju da površan, usputni kontakt preraste u smislen i blizak odnos s pripadnikom vanjske grupe. Prema Allportu (1954.), međugrupni je kontakt efikasno sredstvo za razbijanje predrasuda i uspostavljanje pozitivnih odnosa među grupama ako su zadovoljena četiri temeljna uvjeta:

1 – JEDNAK STATUS GRUPE

Prilikom omogućavanja međugrupnog kontakta važno je da u situaciji kontakta pripadnici obje grupa imaju jednak status i da se ravnopravno uključuju u odnos. U tom pogledu poželjno je da se razlike između grupa koje bi mogle utjecati na doživljaj prestiža i statusa u grupi (npr. razlike u obrazovanju, socioekonomskom statusu, vještinama ili iskustvima) svedu na najmanju moguću mjeru.

2 – POSTOJANJE ZAJEDNIČKOG CILJA

Mora postojati međusobna zavisnost između grupa, odnosno grupe trebaju raditi na istom zajedničkom (nadređenom) cilju. Važno je da se cilj može postići samo ako članovi obje grupa rade zajedno, udruživanjem svojih napora i resursa.

3 – MEĐUGRUPNA SURADNJA

Kontakt mora biti relativno trajan i izbjeći natjecanje između grupa. Naglasak treba biti na suradnji u ostvarivanju zajedničkog cilja.

4 – VLASTI/INSTITUCIJE PODRŽAVAJU KONTAKT

Autoriteti moraju promovirati egalitarne norme. Podrška vlasti (odnosno nadređenih institucija) iznimno je važna jer određuje norme kojima se ljudi vode. Ako se potiču prijateljska i pomažuća ponašanja te egalitarni stavovi, a istovremeno odbacuju usporedbe mi – oni, međugrupni će kontakt biti uspješniji u suzbijanju predrasuda.

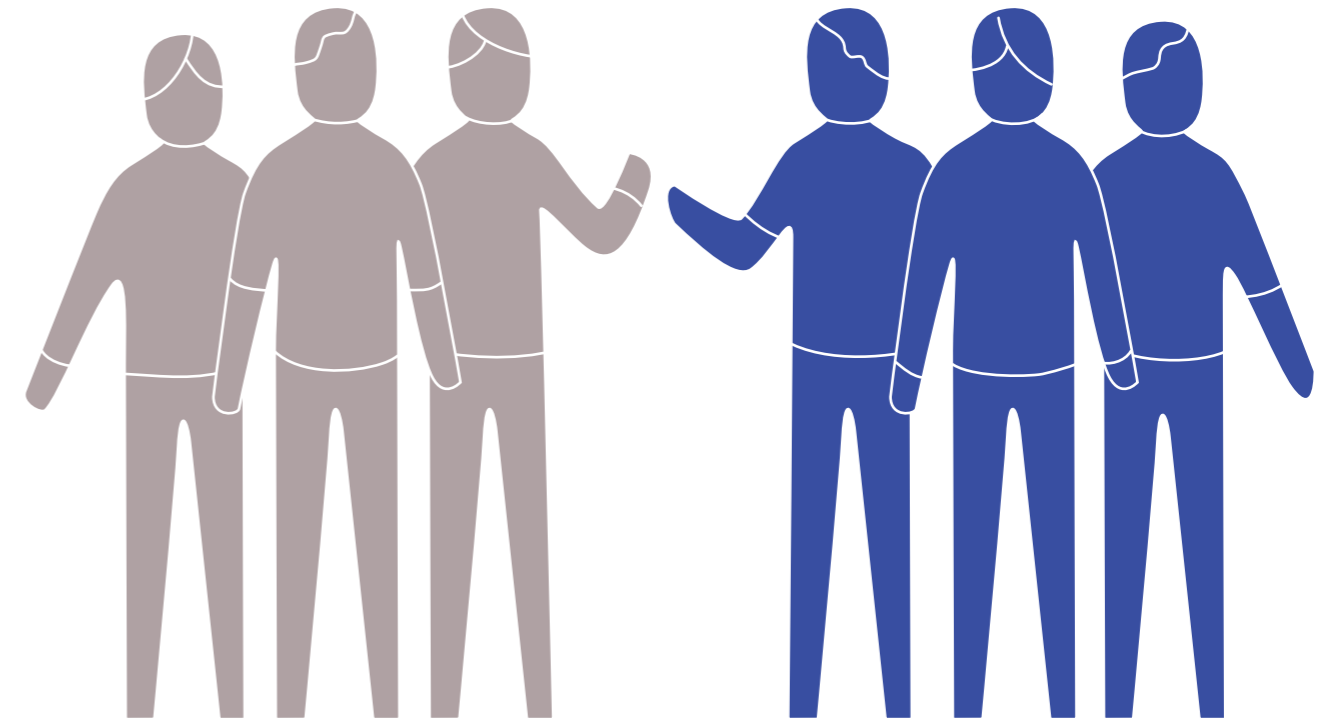
Uz navedene se uvjete često navode i dodatni uvjeti koji povećavaju vjerojatnost da će međugrupni kontakt rezultirati uspješnim smanjenjem predrasuda i boljim međugrupnim odnosima. Tako je poželjno osigurati da kontakti budu **bez tjeskobe** ili sličnih neugodnih osjećaja, odnosno da zaista predstavljaju ugodno, pozitivno iskustvo. Nadalje, kontakti trebaju biti personalizirani i uključivati stvarno stvaranje prijateljstva. I sam je Allport istaknuo da će neformalna osobna interakcija tijekom međugrupnog kontakta biti temelj za učenje jednih o drugima i stvaranje međusobnih **prijateljstava**. Konačno, kontakti trebaju biti s osobom koja je **tipičan predstavnik** članova druge grupe. Navedeni preduvjeti zapravo nam pokazuju da povremeni i površni kontakti neće nužno dovesti do promjene, nego možda čak mogu i pojačati predrasude (npr. ako je iskustvo negativno).

PROVJERA HIPOTEZE KONTAKTA U ISTRAŽIVANJIMA

Navedena je teorija dobila veliku potporu u istraživanjima provedenim ne samo na etničkim i rasnim grupama nego i na grupama kao što su starije osobe, mentalni bolesnici, invalidi, homoseksualci, žrtve AIDS-a, pa čak i računalni programeri, kao i u različitim kulturama (Kina, SAD, Južna Afrika, Europa, Azija, Australija), što je uvelike proširilo primjenu te teorije. Treba posebno istaknuti pregled istraživanja koja su provjeravala učinke međugrupnog kontakta na različitim grupama (Pettigrew i Tropp, 2006.), u koji su autori uključili više od 515 istraživanja (s čak 256.086 sudionika) iz 38 zemalja. Usto, sudionici u istraživanju bili su raznovrsni, odnosno istraživanja su provedena i na djeci i na odraslima, neovisno o spolu i geografskom području istraživanja. Nalazi potvrđuju pozitivan učinak međugrupnog kontakta na predrasude (točnije na smanjenje predrasuda), uz učinak generalizacije na cijelu grupu. Drugim riječima, kontakt s članovima grupe prema kojoj imamo predrasude može smanjiti predrasude ne samo prema određenom pojedincu nego i prema cijeloj grupi. Pritom su se očekivano najučinkovitijima pokazala međugrupna prijateljstva, no i manje intenzivne interakcije mogu smanjiti predrasude. Dakle, katkad međugrupni kontakt daje pozitivne rezultate čak i ako izostanu Allportovi optimalni uvjeti (Tropp i Prenovost, 2008.).

Da bismo u potpunosti razumjeli važnost kontakta za poboljšanje međugrupnih odnosa, trebamo si postaviti pitanje kako pozitivni međugrupni kontakt djeluje, odnosno zašto je izravni kontakt učinkovit u razvoju pozitivnih međugrupnih odnosa. Prije svega, kontakt **povećava znanje** o drugoj grupi, a kako su predrasude produkt neznanja, one se smanjuju osobnim upoznavanjem. No valja napomenuti kako znanje ipak ima samo mali učinak na smanjenje predrasuda. Kontakt također **smanjuje tjeskobu** u susretu s drugima i doživljaj da druga grupa predstavlja prijetnju, a to značajno smanjuje predrasude. I na kraju, kontakt **povećava empatiju** prema drugima, a povećana empatija značajno smanjuje predrasude.

Općenito možemo reći kako iskustvo kontakta smanjuje osjećaje neizvjesnosti, straha i nesigurnosti koji se obično javljaju u prvim susretima s članovima vanjskih grupa, pojačava sposobnost zauzimanja tuđe perspektive, što zatim poboljšava stav prema toj grupi i spremnost na druženje s članovima te grupe (Pettigrew i Tropp, 2008.).

UMNOŽAVAJUĆI UČINAK KONTAKTA

Kako je već spomenuto, katkad međugrupni kontakt daje pozitivne rezultate čak i ako izostanu optimalni uvjeti. Ali što ako nismo bili u prilici doći u kontakt s drugom grupom? Ako se radi o grupi poput npr. izbjeglica, koje su ipak još rijetke u našoj zemlji? Mogu li se smanjiti predrasude koje imamo čak i bez izravnog međugrupnog kontakta? Pokazalo se da je i to moguće, „with a little help from my friends“, kako pjesma kaže. Naime, već znanje o tome da naši prijatelji imaju prijatelje izvan grupe (npr. prijatelje koji su izbjeglice) smanjuje predrasude prema toj grupi (izbjeglicama), čak i ako sami nemamo prijatelje koji su izbjeglice. Dakle, vodimo se poznatom izrekom – prijatelj mog prijatelja i moj je prijatelj. Tu pojavu nazivamo **prošireni kontakt** (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe i Ropp, 1997.) i govori nam da se međugrupni stavovi i ponašanja mogu unaprijediti ako znamo da postoje pozitivni odnosi između pripadnika naše i vanjske grupe, posebno ako netko nama blizak ima prijatelje u vanjskoj grupi. Novija istraživanja zaista potvrđuju da i izravni i neizravni međugrupni kontakti mogu smanjiti razinu predrasuda prema imigrantima (De Coninck, Rodríguez-de-Dios i d’Haenens, 2020.), odnosno da samo znanje o međugrupnim prijateljstvima ili promatranje međugrupnih prijateljstava smanjuje predrasude (Hewstone i Swart, 2011.; Vezzali, Hewstone, Capozza, Giovannini i Wölfer, 2014.). Eksperiment koji se usmjerio konkretno na predrasude prema izbjeglicama među

djecom (Cameron, Rutland, Brown i Douch, 2006.) također je potvrdio učinkovitost proširenog kontakta. Na pitanje zašto je prošireni kontakt učinkovit odgovor nudi istraživanje Zhou i suradnika (2019.), koje pokazuje kako prošireni kontakt nudi informacije o grupnim normama – i onima vlastite i onima vanjske grupe. Osim toga, pokazalo se da čak i zamišljeni kontakt, odnosno zamišljanje pozitivnog kontakta s članom neke vanjske grupe (Harwood i Joyce, 2012.) smanjuje međugrupne predrasude (Hewstone i Swart, 2011.; Vezzali, Stathi, Crisp i Capozza, 2015.; Igartua, Wojcieszak, Cachón-Ramón i Guerrero-Martín, 2017.).

Kako je i sam Allport (1959.) prepoznao, osoba koja bezrezervno odbacuje neku vanjsku grupu (npr. Židove) ujedno će biti sklona odbacivanju i diskriminaciji drugih grupa (npr. Afroamerikanaca, Roma, homoseksualaca itd.). No vrijedi li i obratno? Može li pozitivan kontakt s jednom grupom rezultirati smanjenjem predrasuda prema raznim grupama kojima ne pripadamo i koje nisu izravno uključene u kontakt? Zaista se pokazalo da kontakt s jednom grupom ne smanjuje samo predrasude prema toj grupi već i prema drugim grupama (Eller i Abrams, 2004.; Pettigrew, 1997., 2009.; Van Laar, Levin, Sinclair i Sidanius, 2005.). To nazivamo **učinkom sekundarnog prijenosa**, a javlja se zbog povećane tolerancije prema različitosti, do koje dolazi kada upoznamo pripadnike neke vanjske grupe prema kojoj smo imali predrasude i možemo zauzeti drukčiju perspektivu, uvjeriti se da nismo bili u pravu.

Konačno, važno je uzeti u obzir i **kontekstualni učinak pozitivnog međugrupnog kontakta**. Naime, u multietničkim okruženjima u kojima se promiče pozitivan međugrupni kontakt i gdje je on uobičajeniji, norme podržavaju takve pozitivne interakcije između članova različitih grupa, a predrasude su znatno manje prisutne (Christ i sur., 2014.). Dakle, dobrobit međugrupnog kontakta šira je nego se prije mislilo jer pozitivan kontakt ne mijenja samo stavove onih pojedinaca koji su ostvarili taj izravni kontakt već su stavovi također pod utjecajem ponašanja i normi njima bliskih ljudi. Tako i pojedinci koji nemaju izravan kontakt s drugom grupom mogu osjetiti dobrobit života u zajednici gdje drugi članovi njihove grupe imaju takve kontakte. Ukratko, **predrasude nisu određene samo time s kime ste u interakciji nego i time gdje živite. To daje dodatnu vrijednost međugrupnom kontaktu kao načinu smanjenja predrasuda – on ima velik potencijal kao način za poboljšavanje međugrupnih odnosa jer istovremeno može utjecati na velik broj ljudi preko oblikovanja pozitivnih normi o kontaktu u zajednici**. Jednako važnu ulogu imaju i mediji, koji mogu ponuditi i oblikovati tzv. vikarijski (zamjenski) oblik međugrupnog kontakta (Schiappa, Gregg i Hewes, 2005.; Visintin i sur., 2017.), odnosno oblikovati stav prema izbjeglicama (De Coninck, Rodríguez de Dios i d'Haenens, 2020.).

PRIMJENA HIPOTEZE KONTAKTA

Učinkovitost pozitivnog kontakta na smanjenje predrasuda nije sporna. No koliko je i kako primjenjiva u društvu? Ključno je omogućiti priliku za međugrupni kontakt te voditi računa o uvjetima za pozitivni učinak međugrupnog kontakta.

Primjena u školskom kontekstu

Školska se dob smatra najpovoljnijim razdobljem za smanjivanje predrasuda (Raabe i Beelmann, 2011.; Rutland i Killen, 2015.) jer su stavovi djece promjenjiviji. Usto, škola omogućuje pristup velikom broju djece pa predstavlja pogodan kontekst za implementaciju intervencija tog tipa. **Ako razmišljamo o školskom kontekstu, jedna se tehnika pokazala iznimno učinkovitom u ostvarenju pozitivnih učinaka međugrupnog kontakta, a to je tehnika suradničkog učenja. Radi se o tehnici koja se temelji na izravnom kontaktu pripadnika dviju (ili više) grupa. Provodi se tako da učenici rade u grupicama, pri čemu je temeljna ideja da učenik nije odgovoran samo za vlastito učenje i napredak nego postaje odgovoran i za učenje i napredak drugih u grupi**. Istraživanja pokazuju da učenici pri korištenju te tehnike pokazuju veći interes za gradivo i razvijaju bolje međusobne odnose (Ledić, 1996.; Steele, Meredith i Temple, 1998.; Lemmer i Wagner, 2015.).

Najučinkovitija metoda u okviru tehnika suradničkog učenja jest metoda slagalice. Provodi se tako da se učenici u razredu podijele u manje timove, tzv. matične skupine (recimo da smo formirali 5 timova s po 4 člana). Zatim jedan član svake matične skupine prelazi u novu grupu, tzv. stručnu skupinu (kojih prema tome ima 4, a svaka ima 5 članova), a svaka stručna skupina dobije svoj (drukčiji) zadatak. Unutar stručne skupine svaki član usvaja neko novo znanje ili vještinu uz pomoć ostalih članova te skupine, a zajednički se dogovaraju kako će zadatak prezentirati drugim učenicima. Zatim se vraćaju u svoje matične skupine u kojima sada svaki član ima neko drugo novo znanje ili vještinu koju treba prenijeti svojim kolegama. Svaki učenik članovima nove grupe prezentira sadržaje koje je obradio kao član stručne skupine. Time se postiže da svaki učenik na kraju usvoji cjelokupno gradivo, dijelom poučavajući druge, a dijelom tako da ga poučavaju drugi učenici. Provjere učinka te metode pokazale su da se na taj način povećava motivacija za rad zbog osjećaja odgovornosti prema drugim članovima tima te se u konačnici kod većine učenika povećava i usvojenost materijala.

Primjena u zajednici

Tehnika suradničkog učenja funkcionira u školi, ali što je sa socijalnom integracijom izvan škole? Rezultati projekta IRCiS pokazuju da je za nju potreban dodatan poticaj, odnosno da ju je znatno teže ostvariti od školske integracije. Iako se djeca druže u razredu i pomažu u učenju, druženje izvan škole, pozivanje na rođendanske proslave i posjeti jednih drugima i dalje se odvijaju pretežno unutar vlastite etničke grupe. Stoga je potrebno razmišljati o načinima povezivanja ljudi u zajednici (npr. u susjedstvu) koji bi omogućili upoznavanje, razbijanje predrasuda, a time i priliku za razvijanje bliskih prijateljskih odnosa na kojima počivaju funkcionalne kohezivne zajednice. Izazov je osmisliti načine ostvarivanja pozitivnoga međugrupnog kontakta, odnosno mogućnosti za dobrovoljni, ravnopravni kontakt kako bi se omogućilo stvaranje (bliskih) prijateljstava, koja onda stvaraju (i čuvaju) socijalnu mrežu zajednice.

PREDAVANJE 4

Lokalne akcije – širenje programa integracije na lokalnu zajednicu

Kako je već uvedeno, integracija je dvosmjernan proces između izbjeglica koji su došli u određenu lokalnu zajednicu i lokalne zajednice koja ih je primila te obje strane snose odgovornost za proces integracije. Integracija izbjeglica događa se u razgovorima sa susjedima, druženju u „kvarтовskim“ parkovima i kafićima, zajedništvu u nekim društvenim aktivnostima, zajedničkim proslavama rođendana ili nekih praznika, u školama, kao i na radnim mjestima. Iako je školska integracija već sama po sebi vrlo izazovan proces, prvenstveno zbog jezične barijere, ali i drugih izazova poput nepripremljenosti školskog sustava na integraciju djece izbjeglica, dosadašnja iskustva pokazuju kako ona sama nije dovoljna. Naime, čak i kada je integracija djece izbjeglica uspješno provedena u školi, taj se učinak ne prenosi na druženje djece izvan škole i prava su prijateljstva rijetka. Stoga je nužno potaknuti lokalne akcije s ciljem upoznavanja i zbližavanja izbjeglica i domicilnog stanovništva koje bi uključivale djecu, ali i odrasle. U nastavku ćemo objasniti što je funkcionalna lokalna zajednica, kako je se može osnažiti lokalnim akcijama te pojasniti korake u planiranju lokalne akcije.

KARAKTERISTIKE FUNKCIONALNIH LOKALNIH ZAJEDNICA

Lokalna zajednica pojam je koji se odnosi na zajednicu ljudi povezanih zajedničkim potrebama, tradicijom i identitetom u prostoru koji im omogućuje izravan dodir i komunikaciju. Život lokalne zajednice odvija se u svakodnevnim i spontanijim interakcijama u nekoj teritorijalnoj cjelini u kojoj njezini stanovnici zadovoljavaju najveći dio svojih životnih potreba i rješavaju svoje životne probleme. Često je se definira kao grupu ljudi koji dijele teritorij neke geografske lokacije, a povezani su socijalnim vezama, imaju zajednički interes, spremni su sudjelovati u zajedničkim akcijama te su međuvosni u ostvarivanju zajedničkih ciljeva. Dobar primjer lokalne zajednice čine manja mjesta, ali i susjedstva (kvarтови) u većim gradovima.

Da bi zajednice bile funkcionalne, ključan je uvjet da su njezini članovi spremni surađivati kako bi postigli zajedničke ciljeve. Naime, u funkcionalnim zajednicama ljudi se osjećaju sigurno i prihvaćeno, mogu se pouzdati jedni u druge, spremni su si pomoći i imaju osjećaj zajedničkog identiteta. Drugim riječima, imaju psihološki osjećaj pripadnosti svojoj zajednici. Upravo taj osjećaj važnosti zajednice u kojoj živimo i osjećaj pripadnosti toj zajednici mogu navesti ljude da se aktiviraju kako bi je učinili boljim mjestom za život.

Primjerice, ako volim svoje susjedstvo, onda sam spreman/na učiniti nešto za opće dobro, priključiti se nekoj akciji koja će naše susjedstvo učiniti ljepšim i boljim mjestom za život (npr. uređivanje parka ili okoliša zgrade, akcija čišćenja smeća iz školskog dvorišta, uključivanje u akciju traženja od nadležnih da se izgradi vrtić ili pošta itd.). Upravo ideja i vrijednost općeg dobra mogu mobilizirati članove da zajedničkim snagama poboljšaju svoje životne uvjete.

U tom je kontekstu važan pojam **socijalni kapital** (Putnam, 2000.). Socijalni kapital smatra se „ljepilom“ društva, odnosno podrazumijeva obilježja društvenog života temeljena na socijalnom povjerenju, poštivanju društvenih normi i izgradnji socijalnih mreža, što članovima socijalnih grupa omogućava zajedničko djelovanje i postizanje zajedničkih ciljeva. Brojna istraživanja potvrđuju važnost socijalnog kapitala jer pokazuju kako zajednice s više socijalnog kapitala imaju manje socijalnih problema (npr. niže nasilje). Nadalje, socijalni kapital, odnosno socijalno povjerenje među pojedincima i skupinama u nekoj zajednici povezano je s poboljšanim mentalnim zdravljem.

OSNAŽIVANJE ZAJEDNICE

Osnaživanje zajednice proces je razvijanja sposobnosti članova i grupe u cjelini da promijene čimbenike koji određuju njihovo životno okruženje. Na taj se način u članove zajednice nastoji usaditi uvjerenje da mogu utjecati na promjene i poboljšati vlastiti život. Osnaživanje zajednice najlakše je provesti putem projekata u zajednici koji pružaju organizacijske alate i resurse za provođenje takvih promjena i poboljšanja. Ono o čemu je pritom potrebno voditi računa jest da se u aktivnosti i donošenje odluka uključi što više članova zajednice te da se radi na izgradnji kapaciteta i sredstava za provedbu odluka.

Socijalna akcija u lokalnoj zajednici može pomoći u tome jer se zasniva na modelu socijalnog djelovanja. To je program usmjeren na zajednicu koji se pokazao korisnim jer odgovara na autentične i konkretne potrebe, najbrži je način da se odgovori na te potrebe te pretpostavlja sudjelovanje članova zajednice. Drugim riječima, brzo, učinkovito i isplativo odgovara na potrebe zajednice.

Ostaje nam samo vidjeti kako se provodi.

PLANIRANJE LOKALNE AKCIJE

Planiranje je iznimno važno za uspješnost lokalne akcije. Radi se o nizu isprepletenih koraka, koji počinju s pojedincem ili manjom skupinom koja se sustavno povećava kako bi povećala svoju sposobnost postizanja cilja. Koraci su u planiranju lokalne akcije sljedeći:

1 – PROCJENA POTREBA

2 – UTVRĐIVANJE SVRHE I CILJEVA AKCIJE

3 – UTVRĐIVANJE SASTAVA I VELIČINE GRUPE

4 – MOTIVIRANJE POTENCIJALNIH ČLANOVA GRUPE ZA AKCIJU

5 – ODABIR NAČINA RADA

6 – OSIGURAVANJE POTREBNIH RESURSA/ALATA

Procjena potreba odnosi se na proces utvrđivanja zajedničkih potreba u zajednici te procjenu na koje se od tih potreba može adekvatno odgovoriti putem lokalne akcije. Često se u svrhu detekcije potreba koristi SWOT¹⁰ analiza zajednice, na temelju koje se prepoznaju slabosti na koje treba usmjeriti pažnju. Primjerice, to može biti prepoznavanje skupina koje su u nepovoljnom položaju ili otkrivanje aspekata koji smanjuju socijalni kapital u zajednici. No ta analiza nudi i podatak o prepoznatim resursima u zajednici, mogućnostima i resursima koji su još neiskorišteni te mogućim poteškoćama, odnosno prijetnjama u realizaciji pozitivne promjene. Sve to pomaže da se proces lokalne akcije što bolje pripremi i bude uspješan.

Sljedeći je korak utvrđivanje svrhe i ciljeva lokalne akcije, odnosno precizno i jasno definiranje što se planira postići akcijom (npr. poboljšati kvalitetu života starijih ljudi, smanjiti socijalnu izolaciju izbjeglica, osigurati učenje jezika za nezaposlene majke koje ne govore hrvatski i sl.). Pritom je važno voditi računa o tome da lokalna zajednica mora taj cilj smatrati važnim. Drugi dio tog koraka odnosi se na odabir načina na koji će se to postići. Na primjer, hoće li se organizirati dostava hrane manje pokretnim osobama, ili će se organizirati grupe za druženje u kvartu, ili pak zajednički izleti za izbjeglice i njihove hrvatske susjede, ili će se recimo organizirati pružanje informacija izbjeglicama o načinu ostvarivanja njihovih prava s kojima nisu dovoljno upoznati.

¹⁰ SWOT analiza kvalitativna je analitička metoda kojom se nastoji identificirati snage, slabosti, prilike i prijetnje određene pojave ili situacije. U kontekstu lokalne zajednice ta se tehnika može razumjeti kao prikaz unutarnjih snaga i slabosti

lokalne zajednice te vanjskih prilika i prijetnji s kojima se ta lokalna zajednica suočava.

Nakon toga slijedi utvrđivanje sastava i veličine grupe koja će koordinirati lokalnu akciju. Kada se razmišlja o sastavu grupe, važno je osigurati da članovi predstavljaju relevantne službe, institucije i pojedince važne za postizanje cilja (naravno, ako je to moguće). Također je bitno, s obzirom na to da je riječ o lokalnoj akciji s ciljem socijalne integracije u zajednicu, uključiti upravo ljude iz zajednice da promoviraju ideju programa (npr. roditelji školske djece koja idu u razred s djetetom izbjeglicom). Kako bi grupa bila učinkovita, važno je voditi računa i o tome da bude dovoljno velika da može upravljati lokalnom akcijom, ali ne prevelika da bi bila učinkovita. Veličina ovisi o cilju – za neke je ciljeve dovoljan manji broj osoba koje koordiniraju akciju, no za neke će ciljeve biti potrebno znatno više ljudi da bi se mogli ostvariti. Ako je grupa prevelika za učinkovitu koordinaciju lokalne akcije, pokazalo se dobrim podijeliti je u manje timove za određene aktivnosti (npr. 4 – 6 članova tima). To, međutim, znači da je potreban i koordinator koji upravlja radom tih različitih timova i usklađuje ga. Što je grupa veća, to je uloga koordinatora važnija.

Idući je korak motiviranje potencijalnih članova grupe za lokalnu akciju. Kako bi se što bolje odredilo tko bi trebali biti članovi grupe, korisno je postaviti sljedeće pitanje: Tko su ključne osobe u zajednici? Ovisno o cilju i o samoj zajednici, to mogu biti učitelji, liječnici, medicinske sestre, svećenici, mediji, lokalni političari itd. Upravo njih želimo uključiti u lokalnu akciju. No kako osigurati njihov pristanak na sudjelovanje, kako ih motivirati? Obično je najbolji osobni pristup, odnosno osobni kontakt s potencijalnim članovima, u kojem se potencijalnog člana informira o ciljevima lokalne akcije i ulozi koju bi imao u postizanju cilja. Posebno je važno pokazati im koliko je njihova podrška važna za uspjeh društvene akcije. Poruka koju želimo poslati jest: Trebamo vas i očekujemo vašu podršku. Kada smo osigurali pristanak ključnih osoba i kada smo oformili grupu za koordiniranje lokalne akcije, potreban je (i svakako jako koristan) početni sastanak s članovima grupe, na kojem se sastavljaju ciljevi i zadaci. Zajednički rad na tome što i kako treba postići socijalnom akcijom snažan je motivirajući faktor. Pitanje za skupinu u toj fazi jest: Što će biti drukčije u našoj zajednici kad uspijemo?

Odabir načina rada sljedeći je korak i ovisi o nekoliko elemenata o kojima treba voditi računa prilikom donošenja te odluke: trajanje (odnosno vremenska ograničenja i rokovi), potrebna vrsta koordinacije, podjela uloga i zadataka, tj. postojanje podskupina, načini suradnje između podskupina te između skupine za lokalnu akciju i zajednice, procjena zapreka za postizanje cilja društvenog djelovanja, procjena podrške i evaluacija. Važno je da se u procesu donošenja odluke o načinima rada i sama grupa za koordinaciju vodi načelima osnaživanja. To znači da se na svim razinama treba osigurati otvorena komunikacija, podrška članovima, poštivanje i prihvaćanje razlika, usmjerenost na snage i mogućnosti itd.

Konačno, važno je osigurati potrebne resurse za djelovanje, za provedbu lokalne akcije. Resursi uključuju rad, znanje i kompetencije članova grupe. Međutim, financijska sredstva također su vrlo važna i treba ih planirati od početka. Dobar način planiranja financijskih sredstava znači određivanje minimalnih sredstava potrebnih za postizanje cilja te zatim razmišljanje o potencijalnim izvorima financiranja (npr. lokalna samouprava, privatni sponzori, mali donatori itd.). U tom se koraku ponovo preporučuje uključiti zajednicu, tj. lokalne izvore financiranja, jer to osnažuje ljude i njihov osjećaj pripadnosti zajednici i samim time čini ih manje pasivnima.

PRIMJERI LOKALNIH AKCIJA

Kako bismo približili konstrukt lokalnih akcija i njegove mogućnosti, ponudit ćemo nekoliko primjera. Iako nisu usko povezani s izbjeglicama, jasno pokazuju kako se lokalna zajednica može uključiti u rješavanje nekog zajedničkog problema ili postizanje nekog zajedničkog cilja.

Jedan je od primjera akcija nastala u Novom Zagrebu s ciljem povećanja kvalitete života u Novom Zagrebu. Akcija je započela kao mala lokalna Viber grupa tijekom „zatvaranja“ (lock-down) izazvanog pandemijom koronavirusa i svrha joj je inicijalno bila olakšati širenje korisnih informacija stanovnicima jednog zagrebačkog kvarta. Budući da stariji stanovnici tog susjedstva nisu mogli izlaziti iz svojih stanova, a mlađi su željeli pomoći, ali nisu znali kome i kako, putem te grupe saznavalo se što kome od starijih stanovnika kvarta treba te su se susjedi uključili u nabavu i dostavu namirnica svojim starijim sugrađanima. Grupa se pokazala vrlo korisnom i brzo se proširila na gotovo sve stanovnike kvarta preko školskih roditeljskih grupa, susjedskih grupa, a ubrzo je uključivala i stanovnike obližnjih kvartova. Nakon 6 mjeseci ta je grupa narasla i proširila svoj cilj – sada je cilj bio popraviti infrastrukturno stanje u kvartu, uljepšati ga, učiniti ga ljepšim i ugodnijim mjestom za život. Na inicijativu nekolicine članova oformila se manja grupa motiviranih susjeda koji su se organizirali u udrugu i sada kao formalnija grupa zastupaju interese stanovnika kvarta. Dosadašnje akcije obnavljanja pojedinih dijelova kvarta i zagovaranje daljnjih „zahvata“ pokazali su se uspješnima jer su uključili novinare koji su o tome izvještavali, kontaktirali prepoznatljive članove susjedstva (npr. javne osobe koje žive u susjedstvu – politički aktivne osobe, sportaše, umjetnike itd.) da zagovaraju taj cilj, tražili resurse (vrijeme, kontakte) od drugih članova grupe i tako doprinijeli pozitivnoj promjeni, ali i optimizmu u svom susjedstvu.

U kontekstu integracije izbjeglica dobar su primjer akcije uključivanja članova zajednice kao asistenata u nastavi, organiziranje utakmica, festivala i priredbi izvan same škole u kojima sudjeluju i škola (nastavnici, djeca izbjeglice i njihovi vršnjaci) i članovi lokalne zajednice, odnosno roditelji, bake i djedovi, ali i susjedi. Mogućnosti su brojne, potrebno je samo malo mašte, optimizma i dobrog planiranja!

PREDAVANJE 5

Grupni rad na rješavanju problema

GRUPNI RAD

Grupni rad ima specifične prednosti u odnosu na individualno poučavanje i rješavanje problema. Te je prednosti važno imati na umu i poticati kako bi grupni proces tekao što kvalitetnije i kako bi članovi grupe imali više dobiti od sudjelovanja. Prednosti su grupnog rada:

razmjena ideja, iskustava i povratnih informacija pri zajedničkom rješavanju problema i facilitiranju učenja

povećana motivacija članova za rješavanje problema zbog osjećaja „zajedničkog vlasništva“ nad ishodom rada i osjećaja da drugi članovi grupe računaju na pojedinca

ako je grupa sigurno okruženje, ona predstavlja prostor za povučene, introvertirane pojedince da izraze svoje mišljenje i ideje.

Za osmišljavanje i provedbu lokalne akcije na temu integracije izbjeglica bit će potrebno formirati grupu učenika koja ima dvije svrhe: edukativnu svrhu i svrhu obavljanja zajedničkog zadatka. Grupa će prvo trebati proći učenje o situaciji osoba pod međunarodnom zaštitom i poboljšati razumijevanje procesa integracije, a zatim će zajednički osmisliti plan lokalne akcije i provesti ga. Za takvu vrstu grupe važno je da voditelji prvo uzmu u obzir prethodno znanje i iskustvo učenika koji su uključeni u grupu o osobama pod međunarodnom zaštitom i konceptu integracije, kako bi mogli prilagoditi proces poučavanja grupe. Osim početnog znanja i iskustva, na samom početku rada grupe ključno je stvoriti uvjete za suradničke odnose u grupi. Osim jasnog definiranja i komuniciranja svrhe i ciljeva grupe te uloga članova grupe, važna su i grupna pravila koja određuju ponašanja članova i čine grupno okruženje jednako sigurnim za sve. Neki su od primjera najvažnijih grupnih pravila: *Na vrijeme dolazimo na sastanke grupe.; Kada jedna osoba govori, drugi slušaju.; Poštujemo jedni druge i međusobno različita mišljenja i iskustva.; Aktivno sudjelujemo u radu grupe.* itd.

Pravila treba dogovoriti zajednički s članovima, ona moraju biti formulirana na pozitivan način (kao i navedeni primjeri), moraju definirati konkretna ponašanja koja očekujemo od članova te trebaju definirati posljedice za nepridržavanje pravila: npr. donošenje čokolade na sastanak u slučaju kašnjenja.

MOTIVACIJA ČLANOVA GRUPE

Motivirani će članovi željeti doprinijeti osmišljavanju i provedbi lokalnih akcija na aktivan način, iz čega će imati priliku najviše naučiti, odnosno tako će imati najviše dobiti od sudjelovanja u grupi. Za poticanje i održavanje motivacije važno je sljedeće:

Jasno definirana svrha grupe i ciljevi koji se žele postići.

Pri regrutiranju članovi ne bi trebali biti pod pritiskom da se uključe, već bi se trebali željeti uključiti na temelju svrhe i ciljeva koje grupa želi postići. Kod učenika motivacija može biti i to da će dobiti posebnu zahvalnicu od škole za sudjelovanje ili neku drugu vrstu nagrade. Potencijalni članovi trebaju imati jasne i pouzdane informacije o tome što će se raditi u grupi i tko sve podržava grupu.

Sigurna atmosfera za osmišljavanje ideja koja se temelji na uvažavanju različitih mišljenja, što se osigurava pravilima rada u grupi.

Osigurati podršku okoline (škola, roditelji, lokalna zajednica – potrebno je najaviti lokalnu akciju tim dionicima i jasno komunicirati kakvu vrstu podrške grupa treba od njih).

Osigurati ugodne uvjete rada (prikladna prostorija za rad te, ako je moguće, neke grickalice, osvježnja i sl.).

Jasna i redovita povratna informacija voditelja članovima grupe.

Odgovornost za ishode i jasno definiranje uloga i zaduženja članova grupe.

OLUJA MOZGOVA

Oluja mozgova jedna je od najčešćih metoda za grupno kreiranje kreativnih rješenja. Da bi se potencijal grupe najbolje iskoristio, važno je da je problem za koji grupa traži rješenje jasno definiran, da ideje tijekom iznošenja nisu kvalificirane kao dobre ili loše, odnosno da se ideje može slobodno iznositi kako bi se neometano razvijao kreativni proces unutar grupe. Uloga je voditelja da usmjerava promišljanja prema rješavanju problema. Isto tako, voditelj može parafrazirati ideje članova kako bi provjerio je li ih dobro razumio.

RADIONICA 5

65 min

Grupni rad na rješavanju problema

CILJ	Usvajanje vještine vođenja grupnog rješavanja problema.
OČEKIVANI ISHODI	– Sudionici će isprobati vođenje grupnog rješavanja problema i dobiti povratne informacije o svojem radu, koje će moći primijeniti u radu s grupama za lokalne akcije.
MATERIJALI	Predlošci Pitanja za članove skupine, Pitanja za voditelje skupine, Pitanja za opažače
METODE	Grupni rad, diskusija

AKTIVNOST

45 min

Sudionici se podijele u manje skupine do 5 članova, svaka skupina ima voditelja koji treba voditi jedan proces oluje mozga vezano za osmišljavanje lokalnih akcija i jednu osobu koja ne sudjeluje u osmišljavanju ideje, nego sa strane promatra grupnu dinamiku i bilježi opažanja. Prije same oluje mozga skupine trebaju dogovoriti tri do četiri osnovna pravila rada (5 min), a zatim 20 minuta osmišljavaju ideju za lokalnu akciju. Voditelji imaju zadatak usmjeravati raspravu na način koji im je prezentiran u predavanju i održavati motivaciju skupine, aktivno uključiti sve sudionike i sumirati zaključke.

Nakon toga sudionici se preraspodjele u tri skupine: skupinu onih koji su sudjelovali u skupinama, skupinu onih koji su promatrali dinamiku i skupinu onih koji su vodili. Svaka skupina dobije dva do tri pitanja na temelju kojih trebaju komentirati svoje iskustvo, za što imaju 15 minuta. Zapisuju zaključke, koje će jedna osoba iz skupine predstaviti ostalima.

PITANJA ZA ČLANOVE SKUPINE

- Kako vam je bilo?
- Jeste li rekli sve svoje ideje i zašto da ili ne?
- Jeste li bili motivirani sudjelovati i što je slabilo, a što osnaživalo tu motivaciju?

PITANJA ZA VODITELJE SKUPINE

- Kako vam je bilo; što je bilo teško, a što lako?
- Što biste sada napravili drukčije?
- Čime ste zadovoljni?

PITANJA ZA OPAŽAČE

- Što ste sve primijetili vezano za razvoj grupne dinamike?
- Koji su bili ključni trenuci u kojima su se suradnja i motivacija članova pojačale ili su oslabile?

DISKUSIJA

25 min

Nakon što završe taj dio zadatka, sve tri skupine vrte se u veliku grupu. Voditelji moderiraju iznošenje zaključaka i povezuju ih s glavnim porukama iz predavanja, s naglaskom na načinima za poticanje motivacije i suradnje članova grupe. Diskusija traje 25 minuta.

PREDAVANJE S DISKUSIJOM 6

Školske intervencije za socijalno uključivanje djece izbjeglica: primjeri dobre prakse

Iskustvo izbjeglištva i pojačani adaptacijski naponi uslijed integracije u novu sredinu veliki su izazov i zato su djeca izbjeglice pod povećanim rizikom za razvoj raznih internaliziranih i eksternaliziranih problema. Međutim, kvaliteta prijateljstva s drugom djecom te broj prijatelja pokazuju se kao zaštitni faktori. Stoga je iznimno važno provoditi intervencije usmjerene na socijalnu integraciju djece izbjeglica i na izgradnju bliskih prijateljskih odnosa. Kao što smo već spomenuli, školska je dob idealna za provođenje takvih intervencija jer djeca nakon približno sedme godine razvijaju kognitivne kapacitete potrebne za razumijevanje nekih intervencija (Aboud i Steele, 2017.) i to je razdoblje ključno za prevenciju nastanka predrasuda kod djece (Nesdale, 2004.). U školskoj dobi dječji su stavovi fleksibilniji i mogu se mijenjati pod utjecajem roditelja, nastavnika i vršnjaka (Jones i Rutland, 2018.).

Intervencije usmjerene na poboljšanje socijalne integracije djece izbjeglica rijetko su osmišljene u skladu sa suvremenim znanstvenim istraživanjima, a još je rjeđe evaluirana njihova učinkovitost. Ipak, moguće je izdvojiti nekoliko školskih programa koji su detaljnije istraženi te pokazuju pozitivne pomake. Većinom je riječ o intervencijama koje se provode za poboljšanje stavova domicilne djece prema djeci izbjeglicama, što je jedan od preduvjeta za olakšavanje i poticanje međugrupne socijalne interakcije i prijateljstva između djece izbjeglica i domicilnih učenika. No takve se intervencije provode s naglaskom na domicilne učenike te se u pravilu zadržavaju na promjenama u stavovima, a ne istražuju posljedice na stvarno ponašanje i međusobno druženje djece. Kada su djeca izbjeglice već prisutna u razredima, puno je veći naglasak na programima koji se bave istraživanjem njihova mentalnog zdravlja. Ipak, postoje neki programi za poboljšanje međugrupnih odnosa koji se provode kada su članovi vanjske grupe već prisutni, no oni su uglavnom provedeni na drugim skupinama (a ne izbjeglicama) ili pak nisu evaluirani. Konačno, dio intervencija nije usko usmjeren, već je fokus na promjenama u cijeloj školi i zajednici – iako nisu primarno usmjerene na promjene u socijalnom uključivanju djece izbjeglica, nude neke korisne smjernice za rad na širi i sveobuhvatan način.

ŠKOLSKE INTERVENCIJE USMJERENE NA DOMICILNU DJECU

Školske intervencije usmjerene na domicilnu djecu s ciljem smanjenja predrasuda i oblikovanja tolerantnijih stavova prema izbjeglicama primarno kreću iz dvaju teorijskih smjerova: multikulturalnog kurikuluma i antipredrasudnog pristupa te pristupa neizravnog kontakta.

Intervencije multikulturalnog obrazovanja temelje se na pretpostavci o predrasudama kao posljedici neznanja o vanjskoj grupi, pa stoga poučavaju djecu o kulturalnim razlikama. **Kada se ti programi zadržavaju isključivo na poučavanju i pasivnom slušanju, ne pokazuju pozitivne učinke na stavove, već mogu dovesti i do pretjeranog naglašavanja etničkih stereotipa.** No kada se primijene na sveobuhvatniji način, odnosno kada uključuju pozitivno promicanje kulturalnih različitosti i postupanje školskog osoblja u skladu s njima, mogu pozitivno djelovati na međugrupne stavove (Rutland i Killen, 2015.). Slični antipredrasudni programi uz učenje o kulturalnim razlikama naglašavaju i rasprave o rasi ili rasizmu koje moderiraju nastavnici. Rijetke evaluacije takvih pristupa pokazuju da mogu imati pozitivne učinke, no uz upozorenje kako potencijalno mogu i pretjerano naglasiti krivnju većinske skupine te posljedično kod djece izazvati reakcije opravdavanja rasizma ili okrivljavanja žrtve (Aboud i Levy, 2000.). Iz socijalno-kognitivne teorije proizašao je pak veći broj intervencija koje su usmjerene na razvijanje dječjih vještina, kao što su sposobnost istovremenog klasificiranja ljudi na temelju više od jedne karakteristike (Bigler, 1995.), procesiranja individualnih informacija umjesto fokusiranja na rasu (Aboud i Fenwick, 1999.) te treninzi empatije i zauzimanje perspektive (Şahin, 2012.). Od spomenutih pristupa najpovoljnije učinke pokazuju treninzi empatije, a čini se da uvježbavanje socijalne kategorizacije nema značajne učinke na smanjivanje predrasuda (Beelmann i Heinemann, 2014.). Ipak, najveći broj empirijski evaluiranih školskih intervencija temelji se na Allportovoj hipotezi kontakta (Allport, 1954.), prema kojoj se predrasude (pa i one prema izbjeglicama) mogu smanjiti kontaktom s članovima druge grupe. U nastavku ćemo navesti rezultate nekoliko projekata koji su evaluirani.

Friendship project proveden u Velikoj Britaniji (Turner i Brown, 2008.) i Grčkoj (Spyropoulou, Sourlantzi, Karakosta, Kotsampasoglou i Giovazolias, 2020.) sastoji se od četiriju lekcija za djecu kojima se želi razviti njihovo znanje o izbjeglicama, utjecati na njihove vrijednosti i poboljšati njihove vještine prepoznavanja vlastitih predrasuda i primjećivanja sličnosti među ljudima. Prva se lekcija zove Spot the refugee (Part 1) te se u njoj upoznaje s pojmom „izbjeglica“, a korištenjem materijala s Lego figuricama uči se o stereotipiziranju. U drugoj lekciji, Spot the refugee (Part 2), djeca odgovaraju na pitanja o izbjeglicama, ali i na pitanja poput „Kako bi se ti osjećao/la da si morao/la pobjeći iz svoje zemlje?“ i „Što znači imati otvoren um? Zašto bismo trebali biti otvoreni prema izbjeglicama?“. U trećoj lekciji, How does it feel (Part 1), potiče se empatija uporabom scenarija koji nemaju izravne veze s izbjeglicama (novi učenik u razredu, dijete odvojeno od roditelja na odmoru u državi čiji jezik ne poznaje, dijete koje je saznalo da mu je otac izgubio posao), a u četvrtoj, How does it feel (Part 2), djecu se potiče na empatiziranje s izbjeglicama pomoću postera UNHCR-a, na temelju kojega odgovaraju na pitanja o osjećajima usamljenosti i izoliranosti. Djecu se može poticati i na igranje uloga kako bi se potaknula empatija. UNHCR u svom web vodiču za nastavnike detaljnije spominje sve te

aktivnosti,¹¹ a nastavnici dobiju postere, knjižicu s člancima o izbjeglicama, igru „Putovanje u sigurnost“, popis često postavljenih pitanja i odgovora o izbjeglicama, tradicionalne priče iz zemalja iz kojih izbjeglice dolaze te popis nekih osnovnih riječi na jezicima izbjeglica. Evaluacije pokazuju da je intervencija kratkoročno poboljšala stavove djece u dobi od 9 do 12 godina. Dok u UK-u nisu pronađeni dugoročni učinci na stavove, u Grčkoj su zabilježeni. Nije došlo do promjena u empatiji ni altruizmu, ali je povećan broj djece koja preferiraju integraciju kao strategiju akulturacije te su smanjeni rezultati na skali ksenofobije.

Drugi je primjer evaluacija intervencije koja se temelji na istim dvama pristupima, ali uz posebno naglašeno izazivanje empatije, a provedena je u Grčkoj (Vassilopoulos, Brouzos, Kasapoglou i Nikolopoulou, 2020.). Intervencija se provodila s djecom u dobi od 10 do 12 godina, u šest termina od 45 minuta, tijekom tri tjedna. U prvom terminu djeca se upoznaju s pojmom „izbjeglica“ i razlikom između izbjeglica i imigranata. Drugi je termin posvećen detaljnijem istraživanju tih razlika, kao i pitanjima trenutačne izbjegličke krize (koje su izbjegličke rute, zašto izbjeglice dolaze u Grčku, gdje su smješteni, kamo žele otići i zašto). Treći susret djeca su provela u učenju o stereotipima i predrasuda, primjerice putem identificiranja predrasuda u medijskim prikazima izbjeglica, ali i vlastitih predrasuda. Tijekom četvrtog termina djeci se približava život izbjeglica u zemljama iz kojih dolaze te u kampovima, potiče se identifikacija razlika i sličnosti. Peti je termin posvećen povećanju empatije pomoću čitanja stvarnih priča izbjeglica i poticanja djece na raspravu o tome kako se djeca izbjeglice iz priča osjećaju, a potom su djeca raspravljala o svojim stavovima i ponašanju prema strancima općenito. U posljednjem se terminu ponavlja naučeno, izlažu se dječji radovi te im se daju informacije o web materijalima koji su im dostupni. Rezultati evaluacije pokazuju da je intervencija dovela do pozitivnijih stavova, viših razina tolerancije i empatije te nižih razina ksenofobije kod djece.

¹¹ <https://www.unhcr.org/en-us/getinvolved/teachingtools/46a755202/lego-poster-teachers-guide.html>

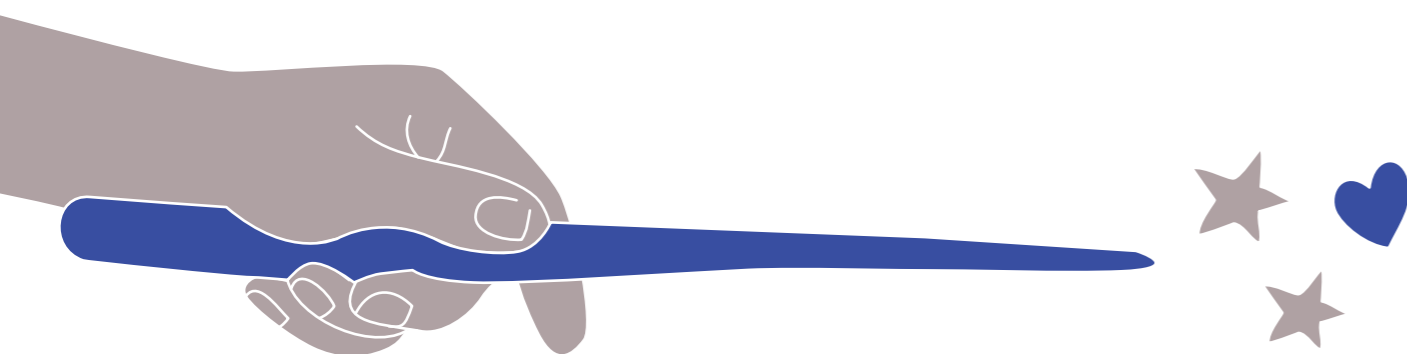
Takve se intervencije temelje na hipotezi kontakta, odnosno ideji da je pozitivan međugrupni kontakt ključan preduvjet za smanjenje predrasuda. No u situaciji kada je izravni kontakt teško ostvariti ili su prilike za izravni kontakt vrlo rijetke (jer se radi o pripremi za prihvatanje djece izbjeglica koja još ne pohađaju školu), intervencije pribjegavaju posrednom ili vikarijskom kontaktu, odnosno neizravnim oblicima kontakta. Metode neizravnog međugrupnog kontakta obuhvaćaju svaki oblik kontakta s članom vanjske grupe koji ne uključuje interakciju uživo i pokazuju kako fizička prisutnost članova vanjske grupe nije nužna da bi se primijetili pozitivni pomaci (Lemmer i Wagner, 2015.).

Prvi predloženi oblik neizravnog kontakta prošireni je kontakt, koji pretpostavlja kako do poboljšanja stavova prema vanjskoj grupi može doći i samom spoznajom da neki pripadnici vlastite grupe imaju bliske odnose s osobama iz vanjske grupe. **Znanje da netko od vršnjaka ima prijatelje među djecom izbjeglicama mijenja percepciju grupnih normi o kontaktu, smanjuje tjeskobu i povećava osjećaj bliskosti s vanjskom grupom (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe i Ropp, 1997.), odnosno šalje poruku djeci da je takvo prijateljstvo moguće i poželjno. Istraživanja potvrđuju da djeca s više iskustava proširenog kontakta pokazuju manju razinu međugrupnih predrasuda (Vezzali, Hewstone, Capozza, Trifiletti i Di Bernardo, 2016.).** Srodna metoda vikarijskog kontakta uključuje elemente teorije socijalnog učenja te omogućuje jednostavniju primjenu intervencija uz korištenje knjiga ili video materijala u kojima je prikazana pozitivna interakcija člana vlastite i vanjske grupe. Kao nešto drukčiji oblik neizravnog kontakta razvijena je metoda zamišljenog kontakta. Taj se pristup temelji na mentalnim simulacijama koje bi trebale zamijeniti stvarno iskustvo kontakta s izbjeglicom i pretpostavlja kako i samo zamišljanje ugodnog kontakta s članom vanjske grupe ima pozitivne posljedice na međugrupne odnose (Crisp i Turner, 2009.). Zamišljeni je kontakt tako moguće integrirati s prethodno spomenutim multikulturalnim kurikulumom ili antipredrasudnim programima. Umjesto pasivnog učenja o kulturalnim razlikama, toleranciji i predrasudama, učenici bi nakon standardnih lekcija mogli zamišljati kako interakcijom s djetetom izbjeglicom saznaju informacije o državi iz koje on ili ona dolazi, ili razgovor o tome kakav je osjećaj biti diskriminiran na temelju izbjegličkog statusa (Crisp i Turner, 2012.).

Provjere učinkovitosti takvih intervencija daju razloga za optimizam. Spomenut ćemo nekoliko primjera uspješnih intervencija. Intervencija vikarijskog kontakta uspješno se koristila za smanjivanje dječjih predrasuda prema izbjeglicama u Velikoj Britaniji (Cameron, Rutland, Brown i Douch, 2006.). Djeca su prvo upoznata s pojmom „izbjeglice“, zemljama iz kojih najčešće dolaze u UK te razlozima dolaska. Nakon toga su u grupicama zajednički čitala tri priče u kojima je opisano druženje djeteta iz njihove grupe s djetetom izbjeglicom, a potom su u grupi raspravljali o priči. Neke su priče naglašavale individualne karakteristike izbjeglica, neke njihovu pripadnost zajedničkoj grupi (npr. školi koju dijete pohađa), a neke su naglašavale pripadnost zajedničkoj grupi, ali i podgrupama (npr. Englez i izbjeglica). Djeca koja su slušala priče u kojima je opisano prijateljstvo člana vlastite grupe s djetetom izbjeglicom pokazivala su pozitivnije stavove prema izbjeglicama nakon intervencije, a učinak je bio posebno izražen kada su u pričama naglašeni i zajednički, nadređeni identitet i različiti grupni identiteti (Cameron i sur., 2006.).

Iz te se intervencije razvila sljedeća intervencija vikarijskog kontakta s treningom vještina višestrukog klasificiranja (Cameron, Rutland i Brown, 2008.). Naime, uz već opisani vikarijski kontakt putem čitanja priča, djeca su dodatno uvježbavala i sortiranje slika domicilne djece i djece izbjeglica tako da su istovremeno uzimali u obzir grupnu pripadnost i neku drugu dimenziju (npr. zanimanje). Djeca koja su sudjelovala samo u vikarijskom kontaktu te ona koja su sudjelovala i u vikarijskom kontaktu i u treningu višestrukog klasificiranja pokazivala su pozitivnije stavove prema izbjeglicama.

Važno je spomenuti i pristup koji se temelji na teoriji socijalnog učenja, odnosno intervenciju koja uključuje čitanje popularne literature kao način za smanjivanje predrasuda (Vezzali, Stathi, Giovannini, Capozza i Trifletti, 2014.). Djeca su u grupicama čitala ulomke iz Harryja Pottera koji se tiču stavova prema drugima te raspravljala o predrasudama i o tome kako su se likovi osjećali kada su doživljavali diskriminaciju. Nakon čitanja djeca su pokazivala pozitivnije stavove prema imigrantima. Osim toga, učenici koji su čitali više knjiga o Harryju Potteru, a nisu se identificirali s negativnim likom (Voldemortom), mogli su u većoj mjeri zauzeti perspektivu izbjeglica te su pokazivali pozitivnije stavove prema njima.

ŠKOLSKE INTERVENCIJE USMJERENE NA DJECU IZBJEGLICE

Takve su intervencije u pravilu usmjerene isključivo na djecu izbjeglice, putem nekih oblika programa koji se odvijaju nakon nastave ili raznih radionica. Uglavnom je riječ o intervencijama za poboljšanje mentalnog zdravlja djece izbjeglica. Najčešće su usmjerene na simptome PTSP-a i traumatska iskustva, ali povremeno se tiču i poboljšavanja socijalnih vještina. Iako nisu primarno usmjerene na poboljšanje međugrupnih odnosa i socijalne kohezije domicilne djece i djece izbjeglica, te intervencije mogu posredno djelovati i na navedeno.

Najčešće je riječ o intervencijama koje polaze iz nekog psihoterapijskog pravca. Njihova je učinkovitost raznolika te ovisi o tome provode li intervencije stručnjaci (veća učinkovitost) ili npr. nastavnici koji su naučili provoditi aktivnosti, ali nemaju detaljne treninge u tom području. Najčešće su intervencije koje polaze od kreativnih tehnika u terapiji, kognitivno-bihevioralnog pristupa te multimodalnog pristupa.

1 – KREATIVNE TEHNIKE U TERAPIJI

Taj je pristup bio najčešći u dosadašnjim intervencijama za djecu izbjeglice. Većinom je riječ o korištenju pisanja i/ili crtanja u terapijske svrhe te za poboljšanje socijalnih vještina (Kalantari, Yule, Dyregrov, Neshatdoost i Ahmadi, 2012.; Rousseau, Drapeau, Lacroix, Bagilishya i Heusch, 2005.), a te su se tehnike uglavnom pokazale učinkovitima. Neke su intervencije koristile i dramatizaciju, odnosno izvođenje glumačkih vježbi i predstava koje se tiču iskustva migracije, uloge obitelji i prijateljstava, kulture, identiteta i pripadanja (Rousseau i sur., 2007.), a intervencije su imale pozitivan učinak na dječje procjene vlastitih iskustava, ali ne i na kliničke simptome. No nisu se sve pokazale uspješnima; intervencija koja je koristila glazbu i ples nije pokazala pozitivne učinke (smanjili su se eksternalizirani problemi, ali su se čak povećali internalizirani problemi te problemi u školi).

2 – KOGNITIVNO-BIHEVIORALNI PRISTUP

Istraživanja su se usmjerila primarno na simptome PTSP-a, depresije i anksioznosti, a učinci na socijalne odnose nisu bili u fokusu. Intervencije su se uglavnom sastojale od psihoedukacije te poučavanja vještina suočavanja, uspješne komunikacije (posebno s roditeljima), relaksacije, rješavanja problema i donošenja odluka. Karakteristično, intervencije su kulturalno prilagođene korištenjem bilingvalnih moderatora, diskusija o situacijama specifičnima za kulturu (npr. vezano za odnos s roditeljima), uključivanjem likova iz kultura iz kojih dolaze djeca izbjeglice u igranje uloga i sl. (prema Sullivan i Simonson, 2016.).

3 – MULTIMODALNI PRISTUP

U pravilu je riječ o intervencijama koje su se sastojale od aktivnosti različitih razina intenziteta, od primjerice psihoedukacija za cijele razrede, preko razvoja konkretnih vještina za rizične skupine, do individualne terapije za djecu s težim smetnjama. Neke od intervencija provedene su u sklopu škola koje su pohađale samo izbjeglice, a neke u miješanim školama (sve prema Sullivan i Simonson, 2016.).

Primjer preventivne intervencije unutar škole jest program Pharos, u kojem se s djecom izbjeglicama u homogenim skupinama na verbalan i neverbalan način (kreativne tehnike) prolazi kroz iskustvo izbjeglištva (što im je svima zajedničko?), ali i razgovara o temama identiteta, nove škole, doma i sl. Prednost je toga programa u tome što ga mogu provoditi sami nastavnici.¹²

¹² Materijali na engleskom jeziku dostupni su na: <https://www.pharos.nl/english/youth-health-programme/1510-2/>

INTERVENCIJE USMJERENE NA IZBJEGLICE I DOMICILNU DJECU – U ŠKOLI I/ILI U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Općenito gledano, prema Rousseau i Guzder (2008.), programi za integraciju djece izbjeglica u škole trebaju se fokusirati u tri smjera: programi usmjereni na prilagodbu škole potrebama izbjeglica putem edukacije nastavnika, programi usmjereni na komunikaciju škole i roditelja te programi usmjereni baš na djecu izbjeglice. Programi usmjereni na nastavnike obrazuju ih u području kulturalnih različitosti, ali autori spominju da je možda najvažniji rezultat tih programa osvještavanje nastavnika o tome kako se djeca izbjeglice kojima predaju osjećaju te što bi mogle biti njihove potrebe. Što se pak tiče roditelja, literatura uglavnom naglašava važnost njihova osnaživanja, ali i usklađivanja kulturalnih normi o uključenosti roditelja u obrazovanje djece. Programi usmjereni na djecu u pravilu se pak bave njihovim mentalnim zdravljem.

Rijetke su intervencije koje su paralelno usmjerene i na djecu izbjeglice i na domicilnu djecu. One su najčešće ograničene na programe lokalnih udruga koji nisu evaluirani, ali se fokusiraju na međugrupno upoznavanje i druženje putem, primjerice, izleta, šetnji, kampiranja, sportskih aktivnosti i slično. Primjerice, u Libanonu je organiziran ljetni kamp u kojem su libanonska djeca i djeca izbjeglice iz Sirije sedam dana provela skupa u učenju o dječjim pravima, društvenim mrežama i geografiji, provodila aktivnosti za zaštitu okoliša u lokalnoj zajednici te sudjelovala u sportskim igrama. Intervencija nije znanstveno provjerena, no izvještavaju o većem broju međugrupnih prijateljstava, ne samo među djecom već i među njihovim roditeljima, koji su jedan dan posjetili kamp i sudjelovali u raznim aktivnostima.¹³

Slična je intervencija Atelier, koja se ističe kao primjer dobre prakse na razini EU-a. Riječ je o radionicama na kojima su se susretala djeca iz lokalne zajednice i djeca izbjeglice kako bi zajednički radili na umjetničkim performansima, primarno glazbenim i dramskim izvedbama. Djeca i mladi (9 do 15 godina) četiri su mjeseca zajedno sudjelovali u osmišljavanju umjetničkih izvedbi, a u njih su inkorporirali karakteristike i domicilne kulture i kulture izbjeglica. Teme performansa bile su identitet, dom i integracija, a po završetku su oni prikazani pred publikom. U vodiču za provedbu naglašava se da je važno odabrati dobre lokalne koordinate te imati pripravne prevoditelje, jer je za dobre odnose važno da se sudionici mogu međusobno razumjeti te da izbjeglice mogu razumjeti upute. Kao ishod takvih radionica, koje su trajale četiri mjeseca, navode se bliski odnosi između uključene djece i mladih, borba protiv predrasuda, ali i uključivanje šire lokalne zajednice putem izvedbi umjetničkih performansa.

Jedan primjer intervencije koja je provedena unutar škole metoda je izravnog kontakta pri učenju stranog jezika (Pirchio, Passiatore, Carrus i Taeschner, 2017.). U sklopu te intervencije domicilna djeca i djeca imigranti zajedno su sudjelovala u tečaju stranog jezika koji se provodio narativno, odnosno djeca su s nastavnicom osmišljavala i uprizorila predstavu na engleskom jeziku baziranu na priči. Tijekom sati engleskog govorilo se isključivo na engleskom jeziku, ali je naširoko korištena i neverbalna komunikacija. Na taj su način postignuta dva cilja: Allportov uvjet jednakosti statusa, s obzirom na to da su sva djeca bila početnici u učenju engleskog jezika, te stvaranje zajedničkog nadređenog grupnog identiteta („učenici koji uče engleski jezik“). Sudjelovala su djeca u nižim razredima osnovne škole (7 do 9 godina) i djeca u vrtiću, a sati engleskog održavali su se jednom tjedno, dok bi jednom mjesečno bili pozvani i roditelji da se uključe u učenje svoje djece. Intervencija je smanjila tendenciju isključivanja djece imigranta iz društva, a ujedno je pomogla i u učenju stranog jezika.

OSTALE INTERVENCIJE U ŠKOLI/LOKALNOJ ZAJEDNICI

Istraživanja školske integracije redovito naglašavaju važnost cjelovitog pristupa u kojem se cijela škola, od vodstva do učenika, posvećuje njegovanju kulturalnih različitosti i tolerancije. U školama se tako mogu osnovati akcijske skupine nastavnika koji će proći dodatne edukacije i posvetiti se koordiniranju i prilagođavanju svake pojedine škole i aktivnosti djeci izbjeglicama. Škole uzimaju u obzir psihosocijalne i emocionalne potrebe učenika putem programa razvoja životnih vještina, dobrobiti, potpore oko upisa u školu, opsežnih postupaka uključivanja djece u školu te osiguravanjem ručka i izvannastavnih aktivnosti (Block, Cross, Riggs i Gibbs, 2014.). Intervencijski programi u školama trebaju se organizirati tako da postanu dio kontinuiranog rada škole na promicanju tolerancije i smanjivanju nepoželjnih ponašanja, a ne samo kratko-ročne intervencije. Osim toga, za organizacije koje žele i ostvaruju suradnju sa školama iznimno je važno da pružaju stalnu podršku i potporu školi, kako bi osigurali motivaciju učenika, nastavnika i ravnatelja te na taj način omogućili održavanje programa (Gönültaş i Mulvey, 2019.). Reynolds i Bacon (2018.) također navode područja u kojima je nužno djelovati da bi se povećala socijalna uključenost djece izbjeglica u školske zajednice: školsko vodstvo i kultura (njegovanje i vrednovanje različitosti), poučavanje (ponekad učitelji nisu upoznati s problemima izbjeglica i/ili imaju predrasude, a s druge strane, uglavnom koriste primjerene prakse poput „izgradnje skela“, no nedostaju im neka specifična znanja), mentalno zdravlje (izbjeglice općenito ne koriste dovoljno pomoć usmjerenu na mentalno zdravlje), izvannastavni programi (nisu dovoljno istraženi za djecu izbjeglice), partnerski odnosi između škole i obitelji te škole i lokalne zajednice (potreba za kulturalnim medijatorima, prevoditeljima, poučavanjem roditelja o školi u toj državi, poticanje suradnje i dijaloga). Oni napominju i da su karakteristike uspješnih programa sekvencioniranost, aktivnost, fokusiranost, eksplicitnost, prilagođenost konkretnoj subpopulaciji izbjeglica, uvažavanje migracijskog iskustva (predmigracija, migracija i postmigracija), uključenost i povezanost roditelja, škole i lokalne zajednice.

¹³ https://www.now-conference.org/wp-content/uploads/2019/03/NOW6-Conference_Promising-Practices_Posters_15.jpg

Jedan od takvih programa pripremljen je u Australiji te nudi paket podrške, edukacije i materijale školama partnerima, kao i pojedinačne edukacije za nastavnike koji nisu u partnerskim školama.¹⁴ Škole koje sudjeluju obvezuju se na uključivanje u konkretne edukacije i razvoj akcijskog plana na razini cijele škole kao sustava (Block i sur., 2014.).

Dodatni prijedlozi za rad s djecom izbjeglicama uključuju (prema Hoot, 2011.):

- pribavljanje i provjeru ključnih informacija o dječjem podrijetlu
- odgovarajuće intervencije u vezi s izbjegličkom djecom prije nego što stignu u škole
- davanje mogućnosti profesionalnog razvoja učiteljima radi osiguravanja njihove spremnosti za uspješan rad s djecom izbjeglicama
- suradnja s nadležnima ključna u pogledu ocjenjivanja
- volonteri nužni za ocjenjivanje i podučavanje, posebno ako govore materinski jezik djeteta
- treba prevesti informacije o školskim politikama, očekivanjima i roditeljskim pravima
- učitelji šalju roditeljima pisana izvješća o postignućima učenika
- učitelji bi trebali biti svjesni obveza izbjegličkih obitelji (satovi jezika i sl.).

Međutim, intervencije koje se provode u lokalnoj zajednici u pravilu su usmjerene na odrasle sudionike, a rjeđe na djecu. Kada se i organiziraju, uglavnom se tiču osiguravanja dostupnih i besplatnih usluga u području mentalnog zdravlja za djecu izbjeglice u lokalnim udrugama i centrima (Durà-Vilà i sur., 2013.). Udruge su često uključene i u dodatno učenje jezika i kulturalnu medijaciju, organiziraju aktivnosti za slobodno vrijeme, provode kulturne događaje, pružaju psihološku pomoć, organiziraju klubove za roditelje djece izbjeglica te privremene poslove za mlade. Glavne vrste podrške koje su se pokazale korisnima uključuju:

IZRAŽAVANJE DOBRODOŠLICE U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Osobe koje dolaze najčešće će biti vrlo pažljive pri ulasku u novu lokalnu zajednicu. Prva pitanja s kojima će pristupiti kontaktu s lokalnim stanovništvom bit će Jesam li dobrodošla? Predstavljam li teret, smetam li? Kako me doživljavaju ljudi koji ovdje žive? Jedan od osnovnih preduvjeta za integraciju odnos je lokalne zajednice prema osobama koje donose nešto novo i drukčije. Integracija se može dogoditi samo onda kada postoji jednako poštovanje prema postojećoj dominantnoj kulturi i novim članovima koji dolaze i donose svoja obilježja. Inicijalni kontakt novih osoba i lokalne zajednice ključan je u pokretanju jednog od četiriju akulturacijskih procesa te je stoga važno da se poruka dobrodošlice i poštovanja komunicira od početka.

¹⁴ Uključivanje u program plaća se, no neke osnovne informacije dostupne su na webu <https://foundationhouse.org.au/specialised-programs/sifr/>

INFORMACIJE POTREBNE ZA SNALAŽENJE U DRUŠTVU

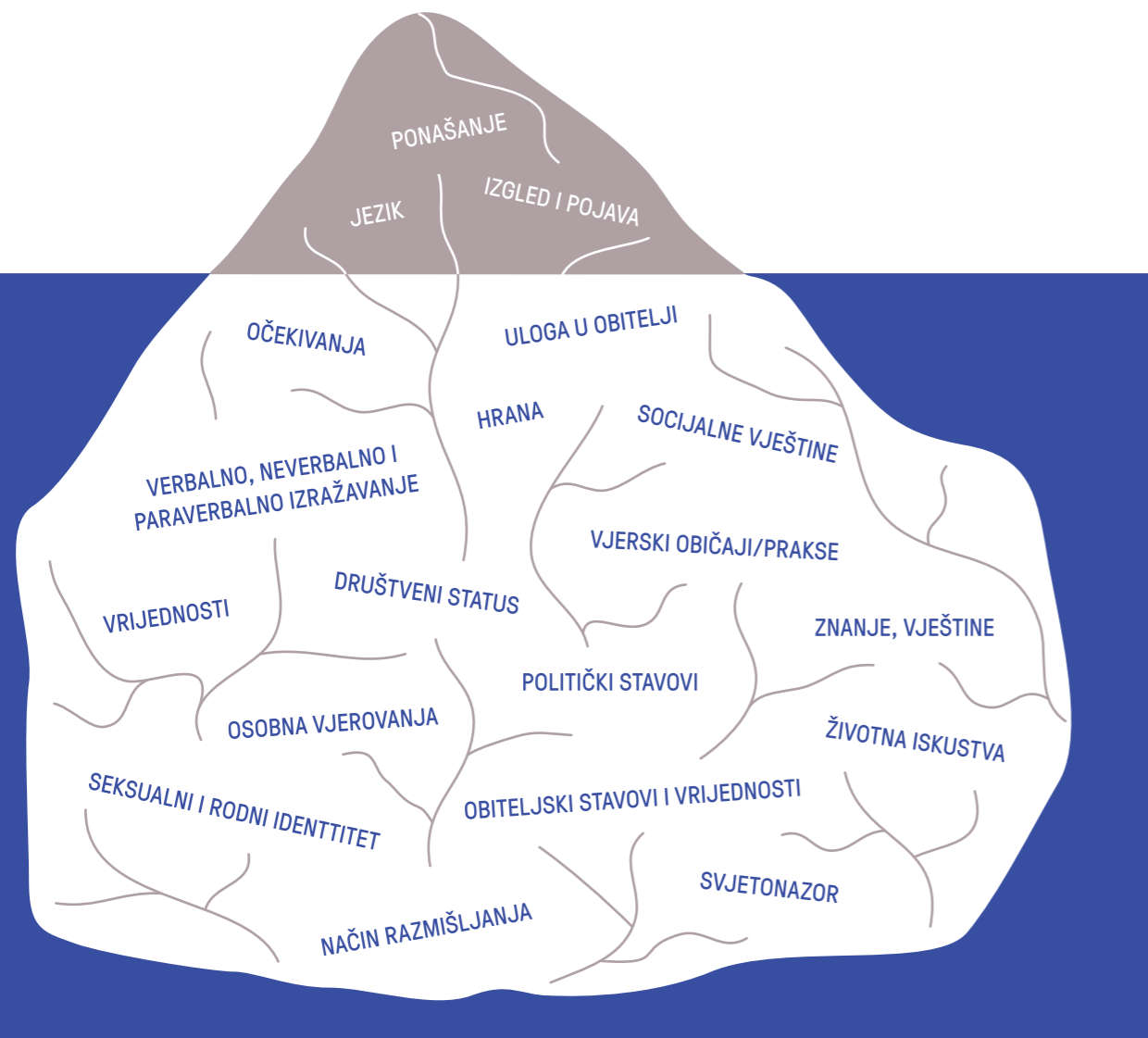
Ako želimo da se osobe koje dolaze kvalitetno integriraju, važno je da imaju način na koji se mogu snaći u našem društvu kako bi im resursi u zajednici zaista bili dostupni i kako bi na temelju toga mogli što prije početi aktivno doprinositi lokalnoj zajednici u kojoj žive. Stoga je popisivanju, strukturiranju i prezentaciji informacija za snalaženje u društvu potrebno pristupiti tako da se krene od potreba ljudi koji dolaze i da se ne podrazumijeva da su neke stvari jasne same po sebi. Npr. u nekim kulturama ne postoje roditeljske informacije, odnosno roditelji odlaze u školu samo ako se nešto strašno dogodilo njihovu djetetu. Možete li zamisliti kako se osjeća roditelj koji ne zna da se od njega očekuje da redovito dolazi u školu kako bi pratio djetetovo školovanje pa ga odjednom pozovu u školu? Isto tako, u nekim se kulturama od roditelja gotovo uopće ne očekuje uključenost u školovanje djece (slično je bilo i u našem društvu do prije 20-ak godina) te je potrebno jasno objasniti koja su to očekivanja koja roditelji u našoj kulturi trebaju zadovoljiti.

UČENJE JEZIKA

Iako djeca koja pohađaju školu vrlo brzo steknu osnove novog jezika, to nije dovoljno za praćenje nastave, a za odrasle nije dovoljno za snalaženje u lokalnoj zajednici i na poslu. Stoga su sve aktivnosti koje pomažu učenju jezika važne za uspješnu integraciju.

PROSTOR I MOGUĆNOSTI ZA PRAKTICIRANJE VLASTITE KULTURE TE KULTURALNA MEDIJACIJA

Osobe koje dolaze u Hrvatsku međusobno su heterogene po kulturama iz kojih potječu i jezicima koje govore te ne govore hrvatski jezik, zbog čega se otežano sporazumijevaju s okolinom. Zato se pokazalo nužnim razvijati kulturalnu kompetentnost lokalne zajednice i uključiti prevoditelje, koji ujedno služe kao kulturalni medijatori u pružanju podrške. Kulturalna kompetentnost odnosi se na vještine pružanja podrške na način koji je prilagodljiv kulturalnim specifičnostima klijenata (Bhui, Warfa, Edonya, McKenzie i Bhugra, 2007.). Različite kulture, osim što uključuju razlike u npr. običajima, odijevanju, hrani, nose i puno dublje specifičnosti u osobnim vrijednostima, odnosu pojedinca i društva te pojedinca prema samom sebi, što utječe na način na koji razmišljamo, na koji izražavamo emocije i na koji se odnosimo prema motivaciji (Markus i Kitayama, 1991.). „Kulturalna santa leda“ (prikazana na slici br. 2) na prikladan način prikazuje samo dio ljudskih karakteristika koje nisu očite i vidljive, a na koje etnički identitet i kulturalna pozadina imaju značajan utjecaj. Te karakteristike potrebno je imati na umu kada razmišljamo o kulturalnoj kompetentnosti. U praksi primjećujemo različitosti u odnosu prema primanju podrške i pomoći, strategijama nošenja s problemima i stresom, konceptu muško-ženskih odnosa, pristupu individualnosti, očekivanjima od drugih, preuzimanju osobne odgovornosti, kao i još mnoge druge različitosti. Kulturalno kompetentna osoba vodi računa o navedenim specifičnostima, što se reflektira u pristupu osobi iz druge kulture.

Slika br. 2: Prikaz „kulturalne sante leda“

KULTURALNA KOMPETENTNOST

Postiže se poštivanjem kulturalnih specifičnosti, autentičnom željom za učenjem o različitim kulturama, prilagođavanjem načina rada kulturalnim specifičnostima klijenta (vjerovanja, vrijednosti, običaji) i slično (Bhui i sur., 2007.). Primjerice, opetovano kašnjenje na susret u zapadnoeuropskoj kulturi često će biti protumačeno kao nepristojnost, no postoje kulture u kojima dogovori oko vremena nisu tako precizni pa dogovor za susret u npr. 12:00 sati zapravo znači da je prihvatljivo doći između 12:00 i 13:00 sati. Žene iz zapadnoeuropskih kultura vide način oblačenja žena iz bliskoistočnih zemalja kao oblik represije, dok žene s Bliskog istoka doživljavaju zapadnjački odnos prema ženskom tijelu kao odnos represije i nedostatka poštovanja. Važno je provjeriti vlastite pretpostavke o

osobi u svjetlu kulture iz koje dolazi, trenutačnih životnih uvjeta i iskustava koja je prošla. Tu je posebno važna suradnja s prevoditeljima, odnosno kulturalnim medijatorima, koji mogu savjetovati oko osnova pristojnog/prikladnog ponašanja u kulturi iz koje osoba dolazi (npr. rukovanje između muškaraca i žena). Također, sasvim je legitimno tijekom susreta isto provjeriti i sa samom osobom o kulturi iz koje dolazi. Spremnost građana u lokalnoj zajednici, a posebno institucija kao što su škole, da uče o kulturi osobe šalje poruku dobrodošlice te poruku da je kultura novopridošle osobe jednako važna i vrijedna kao i kultura zajednice u koju je osoba došla.

OMOGUĆAVANJE AKTIVNOG SUDJELOVANJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Od trenutka odobravanja međunarodne zaštite nekad je potrebno dulje vrijeme prije nego što se osobe pod međunarodnom zaštitom uspiju aktivno uključiti u lokalnu zajednicu i na tržište rada. Razlog tome jest činjenica da je potrebno naučiti hrvatski jezik prije nego što se budu mogli uključiti na tržište rada. Tijekom tog vremena ne mogu aktivno doprinosti zajednici u kojoj žive, a dobivaju osnovna prava te izostaje osjećaj uzajamnosti i recipročnosti. Drugim riječima, često se osjećaju kao teret i imaju potrebu doprinijeti zajednicama u kojima žive kako bi vratili osjećaj ravnopravnog dostojanstva. Iz tog su razloga bilo kakve aktivnosti u lokalnim zajednicama kojima mogu doprinijeti, kao što su pomaganje u pripremi školske predstave, volontiranje u obnovi nekog prostora od društvene važnosti, poučavanje njihova materinskog jezika, sudjelovanje u društvenim akcijama i sl., vrlo važne za njihovu povezanost s lokalnom zajednicom i mentalno zdravlje.

POVRATNE INFORMACIJE I ZAKLJUČCI

45 min

Drugi dan ujedno je i kraj prvog modula, tako da sudionici popunjavaju evaluacijske listiće i usmeno komentiraju jesu li njihova očekivanja ispunjena.

Praktični aspekti provedbe socijalne akcije

PREDAVANJE S DISKUSIJOM 7

Uloga lokalne zajednice u oporavku članova od traumatskih događaja

Psihološka trauma pogađa nemoćne. U trenutku traume žrtvu strahovita sila učini bespomoćnom. Kad se radi o sili prirode, govorimo o katastrofama. Kad se radi o sili drugih ljudskih bića, govorimo o najtežim zločinima. Traumatični događaji preopterećuju uobičajene mehanizme zaštite koji ljudima daju osjećaj kontrole, povezanosti i smisla... Traumatični događaji izvanredni su, ne zbog toga što se rijetko pojavljuju, već zbog toga što nadjačavaju uobičajene ljudske prilagodbe na život. [...] Takvi događaji ljudska bića suočavaju s krajnjom bespomoćnošću i strahom te izazivaju reakcije kakve izaziva katastrofa. (Herman, J., 1997.)

Kod traumatskih iskustava suočeni smo sa stvarnom mogućnošću gubitka života, zdravlja i/ili psihičkog integriteta zbog nenadanog, opasnog događaja nad kojim nemamo kontrolu i osjećamo se potpuno bespomoćno. Sve žrtve i svjedoci traumatskih događaja osjetit će posljedice. Svaka osoba drukčije će reagirati, ali svaka od tih reakcija bit će normalna reakcija na događaj koji je „nenormalan“, u smislu da je strašan i ne spada u uobičajeno ljudsko iskustvo. Posttraumatske reakcije raznolike su i očituju se u tjelesnim simptomima, promjenama u tome kako se osoba osjeća, u mislima i kognitivnim procesima te u ponašanju. Neke od čestih tjelesnih reakcija uključuju vrtoglavicu, drhtavicu, kratkoću daha, poremećaj apetita, mučninu, proljev, napetost mišića, bolove u mišićima, glavobolje, poremećaje spavanja, noćne more, pobuđenost – nemir, razdražljivost te umrtvljenost – pasivnost, povlačenje i zatvaranje. Širok raspon neugodnih osjećaja koji se javljaju uključuje bespomoćnost, osjećaj gubitka kontrole, poniženje, strah (od ponavljanja istih ili sličnih događaja, od mraka), sram (zbog plakanja, zbog potrebe za pomoći, zbog ponašanja na određeni način), osjećaj krivice kod preživjelih (povezan s odbijanjem činjenice da smo bili toliko bespomoćni), ljutnju/agresiju (u afektu), svadljivost, osjećaj beznačajnosti, ravnodušnost, otupjelost, gubitak interesa, pretjerani oprez i tjeskobu i slično. U kognitivnom funkcioniranju javljaju se zbunjenost i nevjerica, teškoće mišljenja, pamćenja i koncentracije, odsutnost, zaboravljanje, teškoće u logičkom razmišljanju i donošenju odluka, namećuće slike i osjeti te iskrivljen pojam o vremenu. Također, osobe koje su bile izložene traumatskim događajima često imaju ugroženu sliku svijeta i egzistencijalnu tjeskobu – osjećaji sigurnosti, predvidljivosti, samopoštovanja te značenje i smisao života dovedeni su u pitanje te osoba mora pronaći nove načine da ponovno kreira sliku sebe kao vrijednog pojedinca i svijeta kao sigurnog mjesta. Posttraumatski stres odražavat će se na svakodnevni život i mogućnost funkcioniranja i interakcije s drugima, kako odraslima (roditeljima i starateljima) tako i djeci. Posttraumatske reakcije i oporavak ne ovise o nacionalnosti, rasi, vjeri, rodu ili spolu, ali tijekom oporavka ovisi o kvaliteti podrške koju osoba dobije od sebi bliskih osoba i lokalne zajednice. Kod pružanja podrške traumatiziranim osobama važno je imati na umu da će se, nakon uspostave osjećaja sigurnosti, većina žrtava oporaviti uz podršku bliskih osoba i uz pomoć zajedni-

ce. Izbjeglištvo postavlja čitav niz rizičnih faktora pred obitelji koje su prisilno napustile svoje zajednice. Ti su rizični faktori vezani za duševno zdravlje, funkcioniranje pojedinca i obiteljskog sustava te za osobnu dobrobit. Sve to predstavlja veliki rizik za razvoj djece izbjeglica te za funkcioniranje lokalnih zajednica u kojima djeca izbjeglice i njihove obitelji započinju novi život.

OPORAVAK OD TRAUMATSKIH DOGAĐAJA

Većina osoba izloženih traumatskim događajima oporavi se zahvaljujući svojoj otpornosti i podršci iz okoline. „Kod relativno malog broja pojedinaca razviju se kronična psihopatološka stanja nakon izlaganja traumatičnom događaju. PTSP obično razvije između 5 % i 10 % izloženih pojedinaca.“ (Bonnano, Westphal i Mancini, 2011.). Drugim riječima, između 90 % i 95 % pogođenih osoba može se oporaviti uz pomoć uobičajenog društvenog sustava podrške. Djeci pomažu podrška roditelja i obitelji, podrška vršnjaka (pogotovo kod adolescenata), škole, utvrđena svakodnevna rutina, predvidljivost i sigurnost (Čarija i Bandić, 2020.). Posttraumatske stresne reakcije koje traju do 6 mjeseci nakon što je događaj završio i nakon što je ponovno uspostavljen osjećaj sigurnosti smatraju se normalnim reakcijama na nenormalne događaje. Uz kvalitetnu podršku, većina će osoba nakon tog razdoblja ponovno uspostaviti vlastitu stabilnost. Oporavak pogođenih osoba bit će puno teži ako je traumatsko iskustvo namjerno izazvala druga osoba/druge osobe. Kad nam drugo ljudsko biće pokuša nauditi, temeljna uvjerenja zbog kojih se na svijetu osjećamo sigurno poljuljana su u većoj mjeri u usporedbi s nesretnim traumatskim događajima. Osobe koje su bile prisiljene napustiti svoje domove i mnoge važne stupove svoga identiteta osim sigurnosti, zaštićenosti i doma traže nešto s čime se mogu poistovjetiti: zajednicu kojoj će pripadati, zanimanje, posao, školu za svoju djecu, mjesto na kojemu mogu prakticirati svoju vjeru jer je sve to ostalo u njihovoj domovini. Kod napuštanja doma i bježanja ne radi se samo o traumatiziranju već o „rastavljanju“ i (ponovnoj) izgradnji identiteta (kako kod onih koji dolaze u nove zajednice, tako i kod zajednica koje primaju nove članove).

Škole mogu pomoći učenicima koji se oporavljaju od traumatskih događaja uspostavljanjem kvalitetnih, podržavajućih odnosa s učenicima i roditeljima, kulturalnom osjetljivošću na razlike u izražavanju misli i osjećaja, posebno neugodnih osjećaja povezanih s traumom, stvaranjem prostora za izražavanje (kreativnim tehnikama) te edukacijom školskog osoblja o uobičajenim traumatskim reakcijama.

ULOGA LOKALNE ZAJEDNICE U OPORAVKU OD TRAUMATSKIH DOGAĐAJA

Da bi ponovno izgradili svoj identitet, što je važno za oporavak od traumatskih iskustava, novi članovi i domicilni članovi zajednice mogu to postići jedino međusobnom suradnjom. Pritom, kao što znamo iz teorije akulturacije (Berry, 1980.), domicilna kultura ima veću moć utjecaja na proces integracije. Važno je da lokalne zajednice planiraju svoje strategije integracije uzimajući u obzir razliku između toleriranja različitosti među ljudima (gdje one predstavljaju izazov s kojim se moraju nositi) i slavljenja, uvažavanja različitosti, prepoznajući ih kao priliku za rast cijele zajednice putem razmjene iskustava. Lokalne zajednice mogu organizirati aktivnosti koje spajaju lokalno stanovništvo i pridošlice i koje omogućavaju razmjenu različitih kultura i iskustava, a temelje se na multikulturalnim vrijednostima. To će pomoći djeci i obiteljima da se oporave od traume i odigrat će ključnu ulogu u sprječavanju problema s mentalnim zdravljem i socijalne isključenosti. Grupe za pričanje priča u kojima ljudi mogu razmjenjivati priče o svojoj kulturi i iskustvima, prostori za umjetnost gdje se ljudi mogu izražavati, obuka o skrbi utemeljenoj na znanju o traumama za djelatnike u socijalnoj skrbi, školama, zdravstvenoj skrbi te predvoditelje, poučavanje lokalne zajednice o transkulturalnoj komunikaciji, sve su to dobri primjeri olakšavanja oporavka od traume.

Kao što je već spomenuto u odlomku „Školske intervencije za socijalno uključivanje djece izbjeglica: primjeri dobre prakse“, ovo su zajedničke karakteristike lokalnih akcija koje, osim što potiču integraciju novih članova, značajno doprinose oporavku od traumatskih događaja: izražavanje dobrodošlice u lokalnoj zajednici, osiguravanje informacija potrebnih za snalaženje u društvu, mogućnost učenja jezika, prostor i mogućnosti za prakticiranje vlastite kulture te kulturalna medijacija i omogućavanje aktivnog sudjelovanja u lokalnoj zajednici. Osobe koje trebaju iznova izgraditi svoj identitet lakše će se identificirati sa zajednicama u kojima se osjećaju dobrodošlo. Jedna od ključnih odrednica traumatizacije jest osjećaj potpunog gubitka kontrole nad sobom i vlastitim životom, koji se dodatno produbljuje tijekom posttraumatskih reakcija kroz koje osoba prolazi, a nad kojima nema kontrolu. Aktivnosti koje žrtvi vraćaju osjećaj kontrole i autonomije ključne su za oporavak, kao što je učenje jezika, snalaženje u lokalnoj zajednici, uključivanje na tržište rada i uspostava odnosa s domicilnim stanovništvom i sl. Aktivnim sudjelovanjem omogućava se osjećaj doprinosa, svrhe i pripadanja, što sve skupa doprinosi oporavku od traumatskih događaja. Osim toga, Magriñà (2006.) navodi da „osiguravanje podrške u obliku pristupa obrazovanju, zapošljavanju i uslugama socijalne skrbi doprinosi ponovnoj izgradnji kapaciteta izbjeglica za povratak u njihove domove“. **Također, za stabilnost osobe koja prolazi kroz oporavak od traumatskog stresa važno je da može zadržati što više odrednica svog identiteta kako bi nove dijelove lakše izgradila na postojećim temeljima. Prostor za prakticiranje vlastite kulture i osobe koje služe kao most između nove i stare kulture pomažu u zadržavanju te stabilnosti.**

Traumatska iskustva izbjeglica međusobno su povezana i imaju kumulativan učinak na funkcioniranje osobe (Silove, 1999. prema Schweitzer, Melville, Steel i Lacherez, 2006.). Time se povećava njihova ranjivost i smanjuje otpornost, što će dugoročno utjecati na uspješnost integracije i, kada za to bude mogućnosti, kapacitete za povratak u vlastite domove. Savjetodavna i psihoterapijska podrška za žrtve kršenja ljudskih prava može biti korisna na nekoliko različitih područja. Empatičnim svjedočenjem traumatskom događaju doprinosi se ponovnom uspostavljanju osjećaja psihičkog integriteta preživjele osobe koja je bila tretirana kao objekt u traumatskom događaju (Amery, 1995. prema Brison, 1994.). Razgovor o traumatskom iskustvu može doprinijeti ponovnoj izgradnji urušenog sustava vjerovanja o smislu života, osobnoj vrijednosti i pravdnosti (Eiroá Orosa, Brune, Huter, Fischer-Ortman i Haasen, 2010.), a odnos povjerenja s pomagačem može poslužiti kao model za uspostavu povjerenja s drugim osobama u novoj lokalnoj zajednici. Pokazalo se da je obiteljima u izbjeglištvu teško pristupiti kako bi im se pružila psihosocijalna podrška koja bi im pomogla da očuvaju otpornost potrebnu dok ne dođu na sigurno. Zbog visoke razine mobilnosti, kombinirane s nepovjerenjem prema strancima, teško im je pružiti tradicionalne oblike psihosocijalne podrške, za koje je potrebno uspostaviti odnos povjerenja te imati uvjete za pružanje podrške i vrijeme za proces savjetovanja. Stoga se preporučuju kratke psihoedukacijske intervencije koje mogu primjenjivati i neformalni pomagači (npr. učitelji u školama, volonteri za učenje jezika i sl.). Kao primjer takvih intervencija, na niže navedenoj poveznici nalaze se knjižice o posttraumatskom stresu za djecu. Te su knjižice javno dostupni materijali koje svatko može čitati na internetu, preuzeti ili ispisati. Mogu ih koristiti sama djeca, ali i članovi njihove obitelji, stručnjaci pomagačkih zanimanja ili volonteri koji rade s djecom izbjeglicama i migrantima. Knjižice sadrže priče s kojima se mlade osobe mogu poistovjetiti, objašnjavaju traumatski stres jezikom prilagođenim njihovoj dobi i nude ideje za nošenje s posttraumatskim stresom. Serija psihoedukacijskih knjižica dostupna je na poveznici: <https://www.trauma-surviving.com>.

Procjena potreba resursa i zajednice¹⁵

CILJ	Identificiranje snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji vlastitih lokalnih zajednica.
OČEKIVANI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> – Sudionici će moći prepoznati različite aspekte svoje lokalne zajednice. – Sudionici će moći identificirati društvene akcije koje bi mogle odgovoriti na neke potrebe njihovih lokalnih zajednica. – Sudionici će moći primijeniti SWOT tehniku planiranja kako bi identificirali glavne korisne i štetne čimbenike za postizanje konkretnih ciljeva svoje lokalne zajednice. – Sudionici će moći prepoznati potrebe u svojoj lokalnoj zajednici.
MATERIJALI	<ul style="list-style-type: none"> – Predložak za pojedinačnu SWOT analizu za svakog sudionika – Flipcharts s nacrtanim SWOT predloškom, flomasteri, markeri
METODE	Grupni rad

OPIS

Sudionici se dijele u skupine prema zajednicama iz kojih dolaze (iste ili slične). Svaka skupina dobiva predložak za SWOT analizu. Članovi skupine rade na analiziranju karakteristika svojih zajednica kako bi utvrdili potrebe svojih zajednica na koje bi se moglo odgovoriti lokalnom akcijom. (30 min)

Na temelju zajedničkih iskustava, svaka će skupina na poster (flipchart) napisati svoje odgovore za svaki element SWOT analize te navesti barem jednu društvenu akciju (ali poželjno više njih) koju bi mogli pokrenuti u lokalnoj zajednici. Trebali bi se usredotočiti na ciljeve koji se mogu postići društvenom akcijom u kraćem vremenu. Predložak se sprema jer će se koristiti na sljedećoj radionici za predstavljanje društvene akcije koju bi mogli pokrenuti na razini lokalne zajednice. (15 min)

Sudionici nastavljaju raditi u istim skupinama. Svaka skupina ima 5 minuta da predstavi identificirane potrebe u lokalnoj zajednici i jednu ideju za lokalnu akciju, od onih koje su naveli, a koje smatraju da dobro odgovaraju na potrebe. Voditelji ih pitaju jesu li došli na edukaciju s nekim idejama od kojih su nakon provedene SWOT analize odustali i zašto. Nakon prezentacije, voditelji i ostatak grupe 4 – 5 minuta daju povratnu informaciju na prezentiranu ideju ili postavljaju pitanja s ciljem razjašnjavanja ideje. (45 min)

Predložak za Radionicu 6 „Procjena potreba resursa i zajednice“ nalazi se na stranici 80.

¹⁵ Preuzeto i prilagođeno iz edukacijskih materijala Društva za psihološku pomoć.

Upoznavanje s planom provedbe lokalne akcije i razvijanje vlastitog Plana provedbe

CILJ	Identificiranje načina osnaživanja vlastitih lokalnih zajednica.
OČEKIVANI ISHODI	<ul style="list-style-type: none"> – Sudionici će moći prepoznati potrebe u svojoj lokalnoj zajednici. – Sudionici će razmijeniti ideje o inicijativama koje bi mogle ojačati resurse u njihovim zajednicama.
MATERIJALI	Radni materijal „Planiranje društvene akcije u zajednici“
METODE	Grupni rad

OPIS

Sudionici se dijele u iste skupine kao u prethodnom zadatku, odnosno prema zajednicama iz kojih dolaze. Zadatak je svake skupine pomoću predloška „Planiranje društvene akcije u zajednici“ stvoriti socijalni akcijski plan koji bi se mogao provesti i koji bi osnažio ljude u zajednici, uključujući članove socijalnih akcijskih grupa.

Prilikom izvođenja zadatka potrebno je podsjetiti sudionike da društvenu akciju treba voditi motom da stvari mogu biti bolje nego što jesu i da ih je moguće učiniti boljima te da će takvim radom osjetiti da mogu promijeniti čimbenike koji utječu na njihov život i da će se osjećati osnaženo zbog toga. Također, važno je odabrati cilj koji je važan njima i drugima u zajednici te planirati akciju na način da je vjerojatno da će uspjeti.

Svaka bi skupina trebala krenuti od identificiranih karakteristika zajednice – rezultata SWOT analize te svoje odgovore upisati u radni materijal.

Kada svi završe sa zadatkom, svaka skupina izlaže svoj plan društvene akcije u lokalnoj zajednici. Nakon prezentacije, voditelji (i ostatak grupe) postavljaju pitanja s ciljem razjašnjavanja ideje te daju povratnu informaciju na prezentirani plan s naglaskom na načinima za poticanje motivacije i suradnje članova skupine. Nakon što sve skupine izlože svoje planove lokalne akcije, voditelji sumiraju ključne ideje, podsjećajući na konačni cilj samih lokalnih akcija – kvalitetniju integraciju učenika izbjeglica putem socijalne akcije u zajednici.

Predložak uz Radionicu 7 „Planiranje društvene akcije u zajednici“ nalazi se na stranici 82.

U ovom se dijelu evaluiraju sva tri dana edukacije te što su sudionici dobili. Prolazi se kroz očekivanja sudionika zapisana na uvodnom susretu kako bi se utvrdilo jesu li ostvarena. Također, pita ih se da usporede brige koje su imali vezano za provedbu lokalnih akcija na početku i kako sada vide teme koje su ih brinule.

1. DAN – Senzibilizacija

9.00 – 9.45	UVODNA RADIONICA Predstavljanje voditelja, edukacije i ciljeva (i ishoda), pravila rada, očekivanja sudionika
9.45 – 11.00	RADIONICA 1 Brige vezane za ishode programa, aktivnost upoznavanja
11.00 – 11.15	PAUZA
11.15 – 12.15	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 1 Proces integracije iz perspektive izbjeglica i migranata u Hrvatskoj
12.15 – 13.15	RUČAK
13.15 – 14.00	RADIONICA 2 Kako je to biti uključen, kako je to biti isključen?
14.00 – 14.15	PAUZA
14.15 – 15.15	PREDAVANJE 2 Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?
15.15 – 16.30	RADIONICA 3 Pitanja djece i mladih o izbjeglištvu – kako razgovarati s djecom?
16.30 – 17.00	SUMIRANJE I EVALUACIJA

2. DAN – Upoznavanje s ključnim elementima

9.00 – 10.30	RADIONICA 4 Osobna iskustva sa stereotipima i predrasudama
10.30 – 10.45	PAUZA
10.45 – 12.00	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 3 Primjena teorije međugrupnog kontakta u procesu integracije izbjeglica
12.00 – 12.30	PREDAVANJE 4 Lokalne akcije – širenje programa integracije na lokalnu zajednicu
12.30 – 13.30	RUČAK
13.30 – 13.55	PREDAVANJE 5 Grupni rad na rješavanju problema
13.55 – 15.00	RADIONICA 5 Grupni rad na rješavanju problema
15.00 – 15.15	PAUZA
15.15 – 16.15	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 6 Školske intervencije za socijalno uključivanje djece izbjeglica: primjeri dobre prakse
16.15 – 17.00	POVRATNE INFORMACIJE I ZAKLJUČCI

3. DAN – Praktični dio

9.00 – 10.00	PREDAVANJE S DISKUSIJOM 7 Uloga lokalne zajednice u oporavku članova od traumatskih događaja
10.00 – 10.15	PAUZA
10.15 – 11.45	RADIONICA 6 Procjena potreba resursa i zajednice
11.45 – 13.00	RADIONICA 7 – 1. dio Upoznavanje s planom provedbe lokalne akcije i razvijanje vlastitog Plana provedbe
13.00 – 14.00	RUČAK
14.00 – 15.45	RADIONICA 7 – 2. dio Upoznavanje s planom provedbe lokalne akcije i razvijanje vlastitog Plana provedbe
15.45 – 16.00	PAUZA
16.00 – 17.00	SUMIRANJE I EVALUACIJA

EVALUACIJSKI UPITNIK ZA PROCJENU ZADOVOLJSTVA PROVEDENIM AKTIVNOSTIMA I PROCJENU NJIHOVE KORISNOSTI

DATUM: _____

Molimo Vas da ocijenite koliko ste zadovoljni ovom edukacijom i koliko ju smatrate korisnom u Vašem radu. Vaša povratna informacija važna nam je kako bismo mogli poboljšati buduće edukacije.

1. MOLIMO VAS DA OCIJENITE NIŽE NAVEDENE ELEMENTE ODRŽANE EDUKACIJE.

(raspon ocjena od 1 – vrlo sam nezadovoljan/na do 5 – vrlo sam zadovoljan/na)

a) Teme i sadržaji predavanja	1	2	3	4	5
b) Sadržaj i provedba radionica	1	2	3	4	5
c) Stručnost voditeljica	1	2	3	4	5
d) Organizacija edukacije	1	2	3	4	5

2. UKRATKO NAPIŠITE ŠTO VAM JE NAJVIŠE KORISTILO NA EDUKACIJI.

---

3. KRATKO OPIŠITE KAKVA STE NOVA ZNANJA/VJEŠTINE STEKLI NA EDUKACIJI.

---

4. HOĆETE LI ŠTO OD STEČENIH ZNANJA I VJEŠTINA MOĆI PRIMIJENITI U SVOM PROFESIONALNOM RADU? AKO DA, NAVEDITE ŠTO.

---

5. JE LI EDUKACIJA ISPUNILA VAŠA OČEKIVANJA?

(raspon ocjena od 1 – uopće ne, do 5 – u potpunosti)

1   2   3   4   5

6. MOLIM VAS DA NAPIŠETE SVOJE PRIJEDLOGE ZA POBOLJŠANJE EDUKACIJE.

PREDLOŽAK ZA RADIONICU 1

- Brige vezane za ishode programa

1. ŠTO VAS BRINE U VEZI S PROVEDBOM LOKALNIH AKCIJA U VAŠOJ LOKALNOJ ZAJEDNICI?

---

2. ŠTO JE NAJGORE ŠTO BI SE MOGLO DOGODITI?

**3. ŠTO MISLITE, KOJE SU KOMPETENCIJE POTREBNE
ZA PROVEDBU LOKALNIH AKTIVNOSTI NA TEMU INTEGRACIJE?**

---

4. KOJE VI KOMPETENCIJE VEĆ IMATE ZA TU AKTIVNOST?

---

5. ŠTO VAM NEDOSTAJE, A POBOLJŠALO BI VAŠU KOMPETENTNOST?

---

6. ŠTO ILI TKO VAM MOŽE BITI PODRŠKA?

PREDLOŽAK ZA RADIONICU 4

- Osobna iskustva sa stereotipima i predrasudama

ISTINITO – ovi su stereotipi uglavnom istiniti. Raspravite zašto su takve tvrdnje djelomično točne. Kakve su prirode (pozitivne ili negativne) te tvrdnje? Jesu li one izvor ponosa mnogima iz Vaše grupe? A Vama? Ako su negativne, zašto ih je teško promijeniti?

NEISTINITO – ovi su stereotipi lažne pretpostavke o Vašoj grupi. Možete li reći kako se osjećate kad ih čujete? Na primjer, vrijeđaju li Vas ili su Vam smiješni? Kako bi ti stereotipi mogli ometati suradnju među grupama? Možete li navesti nešto što bi pomoglo drugima da napuste takav način gledanja na pripadnike Vaše grupe? Postoji li nešto što oni ne razumiju u vezi s Vašim poslom ili mogućnostima, a što biste im rado objasnili?

RAZUMLJIVO – ovi su stereotipi uglavnom neistiniti, ali razumljivi. Razmislite o tome zašto oni postoje. Odnose li se možda na konkretnu podgrupu? Jesu li više vrijedili u prošlosti nego danas? Vežu li se za neki određeni nesporazum?

STEREOTIP „NJIH“ O „NAMA“

1. _____ I N R
2. _____ I N R
3. _____ I N R
4. _____ I N R
5. _____ I N R
6. _____ I N R
7. _____ I N R

ISTINITO – ovi su stereotipi uglavnom istiniti. Raspravite zašto su takve tvrdnje djelomično točne. Kakve su prirode (pozitivne ili negativne) te tvrdnje? Ako su negativne, zašto ih je teško promijeniti?

NEISTINITO – ovi su stereotipi lažne pretpostavke o drugoj grupi. Možete li reći kako bi se oni osjećali da ih čuju? Na primjer, bi li ih uvrijedili ili bi im bili smiješni? Kako bi ti stereotipi mogli ometati suradnju među grupama? Možete li navesti nešto što bi pomoglo Vama i članovima Vaše grupe da napustite takav način gledanja na pripadnike druge grupe?

RAZUMLJIVO – ovi su stereotipi uglavnom neistiniti, ali razumljivi. Razmislite o tome zašto oni postoje. Odnose li se možda na konkretnu podgrupu? Jesu li više vrijedili u prošlosti nego danas? Vežu li se za neki određeni nesporazum?

„NAŠ“ STEREOTIP O „NJIMA“

1. _____ I N R
2. _____ I N R
3. _____ I N R
4. _____ I N R
5. _____ I N R
6. _____ I N R
7. _____ I N R

PREDLOŽAK ZA RADIONICU 6

- Procjena potreba resursa i zajednice

Razmišljajući o svojoj lokalnoj zajednici, molimo Vas da ukratko opišete:

- 1- snage Vaše zajednice
- 2- slabosti Vaše zajednice
- 3- prilike
- 4- prijetnje.

SWOT ANALIZA ZAJEDNICE

SNAGE	SLABOSTI
PRILIKE	PRIJETNJE

NA TEMELJU SWOT ANALIZE NAVEDITE BAREM JEDNU DRUŠTVENU AKCIJU KOJU BISTE MOGLI POKRENUTI U LOKALNOJ ZAJEDNICI ILI U SVOM RADNOM OKRUŽENJU KAKO BISTE JE OSNAŽILI:

PREDLOŽAK ZA RADIONICU 7

- Upoznavanje s planom provedbe lokalne akcije i razvijanje vlastitog Plana provedbe

PLANIRANJE DRUŠTVENE AKCIJE U ZAJEDNICI

NAZIV LOKALNE AKCIJE: _____

1. PROCJENA POTREBE ZA KONKRETNOM LOKALNOM AKCIJOM

Koje bi se potrebe mogle zadovoljiti lokalnom akcijom u Vašoj zajednici?

---

2. OČEKIVANI ISHODI LOKALNE AKCIJE

Što će biti drukčije?

Kako ćete znati da je akcija dala rezultate?

---

3. SASTAV GRUPE ZA LOKALNU AKCIJU

Tko treba biti uključen u lokalnu akciju da bi bila učinkovita?

Tko će biti startup grupa?

Tko će koordinirati rad grupe?

---

4. MOTIVIRAJTE POTENCIJALNE ČLANOVE SOCIJALNE AKCIJSKE GRUPE

Što treba učiniti da se oni kojima se želimo pridružiti uključe u lokalnu akciju?

Što treba učiniti da se oni kojima se želimo pridružiti uključe u lokalnu akciju?

---

5. NAČIN RADA

Gdje će se grupa sastati?

Koje će uloge i zadatke imati svaki član startup grupe?

Kako će surađivati i koordinirati se s drugim grupama u zajednici ili inicijativama?

---

6. PROCJENA MOGUĆIH PREPREKA

Što bi moglo otežati postizanje Vaših ciljeva?

Tko može otežati društvenu akciju?

---

7. PROCJENA DODATNIH IZVORA PODRŠKE

Tko bi mogao biti saveznik u provedbi akcije u zajednici?

---

8. POTREBNA SREDSTVA

Koji su minimalni resursi potrebni za postizanje ciljeva i za što?

Tko je potencijalni izvor financiranja?

Što treba učiniti kako bi se osigurala ta sredstva?

Aboud, F. E. i Fenwick, V. (1999). Exploring and Evaluating School-Based Interventions to Reduce Prejudice. *Journal of Social Issues*, 55(4), 767–785.

Aboud, F. E. i Levy, S. R. (2000). Interventions to reduce prejudice and discrimination in children and adolescents. U: S. Oskamp (Ur.), *Reducing prejudice and discrimination* (str. 269–293). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Aboud, F. E. i Steele, J. R. (2017). Theoretical Perspectives on the Development of Implicit and Explicit Prejudice. U: A. Rutland, D. Nesdale i C. S. Brown (Ur.), *The Wiley Handbook of Group Processes in Children and Adolescents* (str. 167–183). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Reading: Addison Wesley.

Beelmann, A. i Heinemann, K. S. (2014). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: A meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 10–24.

Bhui, K., Warfa, N., Edonya P., McKenzie, K. i Bhugra, D. (2007). Cultural competence in mental health care: a review of model evaluations. *BMC Health Service Research*, 7, 15. Preuzeto s: <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/1472-6963-7-15>

Bigler, R. S. (1995). The role of classification skill in moderating environmental influences on children's gender stereotyping: A study of the functional use of gender in the classroom. *Child Development*, 66, 1072–1087.

Block, K., Cross, S., Riggs, E. i Gibbs, L. (2014). Supporting schools to create an inclusive environment for refugee students. *International Journal of Inclusive Education*, 18(12), 1337–1355.

Brison, S. J. (1994). Trauma Narratives and the Remaking of the Self. U: M. Bal, J. V. Crewe i L. Spitzer (Ur.), *Acts of Memory: Cultural Recall in the Present* (39–53). Hanover: University Press of New England.

Cameron, L., Rutland, A. i Brown, R. (2008). Promoting children's positive intergroup attitudes towards stigmatized groups: Extended contact and multiple classification skills training. *International Journal of Behavioral Development*, 31(5), 454–466.

Cameron, L., Rutland, A., Brown, R. i Douch, R. (2006). Changing Children's Intergroup Attitudes Toward Refugees: Testing Different Models of Extended Contact. *Child Development*, 77(5), 1208–1219.

Crisp, R. J. i Turner, R. N. (2009). Can imagined interactions produce positive perceptions? Reducing prejudice through simulated social contact. *The American Psychologist*, 64(4), 231–240.

Crisp, R. J. i Turner, R. N. (2012). Imagined intergroup contact. U: G. Hodson i M. Hewstone (Ur.), *Advances in Intergroup Contact* (str. 135–151). Hove: Psychology Press (Taylor & Francis).

Čarija, M. i Bandić, I. Utjecaji traumatičnih iskustava na djecu koja migriraju. U: Border Violence Monitoring Network, Centar za mirovne studije, Društvo za psihološku pomoć, Inicijativa Dobrodošli (2020). *Izvještaj o nezakonitim i nasilnim protjerivanjima djece i djece bez pratnje* (str. 34–40).

Čarija, M. i Perišić, K. (2018). *Dječja pitanja o izbjeglištvu i kako odgovoriti na njih*. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske.

Durà-Vilà, G., Klasen, H., Makatini, Z., Rahimi, Z. i Hodes, M. (2013). Mental health problems of young refugees: duration of settlement, risk factors and community-based interventions. *Clinical child psychology and psychiatry*, 18(4), 604–623.

Eiroá Orosa, F. J., Brune, M., Huter, K., Fischer-Ortman, J. i Haasen, C. (2011). Belief systems as coping factors in traumatized refugees: a prospective study. *Traumatology*, 17(1), 1–7.

Europska Unija. (2015). Preporuke Komisije 2015/914 od 8. lipnja 2015. o Europskom programu preseljenja. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015H0914>, 17. 1. 2021.

Gönültaş, S. i Mulvey, K. L. (2019). Social-Developmental Perspective on Intergroup Attitudes towards Immigrants and Refugees in Childhood and Adolescence: A Roadmap from Theory to Practice for an Inclusive Society. *Human Development*, 1–22.

Herman, Judith Lewis (1997): *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – from Domestic Abuse to Political Terror*, Ingram Publisher Services US.

Hoot, J. L. (2011). Working with very young refugee children in our schools: Implications for the world's teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 15, 1751–1755.

IOM, 2020. <https://www.iom.int/who-is-a-migrant> (30. 11. 2020.).

Jones, S. i Rutland, A. (2018). Attitudes Toward Immigrants Among the Youth: Contact Interventions to Reduce Prejudice in the School Context. *European Psychologist*, 23(1), 83–92.

Kalantari, M., Yule, W., Dyregrov, A., Neshatdoost, H. i Ahmadi, S. J. (2012). Efficacy of writing for recovery on traumatic grief symptoms of Afghani refugee bereaved adolescents: A randomized control trial. *OMEGA*, 65, 139–150.

Lemmer, G. i Wagner, U. (2015). Can We Really Reduce Ethnic Prejudice Outside the Lab? A Meta-Analysis of Direct and Indirect Contact Interventions. *European Journal of Social Psychology*, 45(2), 152–168.

Magriñà, L. (2006). Local integration – a right. *Servir*, 36, 2. Preuzeto s: <https://www.jrs.net/assets/File/serv39en.pdf>

Markus, H. R. i Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological review*, 98(2), 224–253.

Ministarstvo unutarnjih poslova. (2020). Statistika: Tražitelji međunarodne zaštite. Preuzeto s: <http://stari.mup.hr/main.aspx?id=188055>

Nesdale, D. (2004). Social identity processes and children's ethnic prejudice. U: M. Bennett i F. Sani (Ur.) *The Development of the Social Self* (str. 219–245). Hove: Psychology Press.

Pirchio, S., Passiatore, Y., Carrus, G. i Taeschner, T. (2017). Children's interethnic relationships in multietnic primary school: results of an inclusive language learning intervention on children with native and immigrant background in Italy. *European Journal of Psychology of Education*. DOI: 10.1007/s10212-017-0363-8.

Rousseau, C., Benoit, M., Gauthier, M., Lacroix, L., Alain, N., Viger Rojas, M., . . . Bourassa, D. (2007). Classroom drama therapy program for immigrant and refugee adolescents: A pilot study. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 12, 451–465.

Rousseau, C., Drapeau, A., Lacroix, L., Bagilishya, D. i Heusch, N. (2005). Evaluation of a classroom program of creative expression workshops for refugee and immigrant children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46, 180–185.

Reynolds i Bacon (2018). Interventions Supporting the Social Integration of Refugee Children and Youth in School Communities: A Review of the Literature. *Advances in Social Work*, 18(3), <https://doi.org/10.18060/21664>.

Rousseau, C. i Guzder, J. (2008). School-based prevention programs for refugee children. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 17(3), 533–549. <https://doi.org/10.1016/.chc.2008.02.002>.

Rutland, A. i Killen, M. (2015). A Developmental Science Approach to Reducing Prejudice and Social Exclusion: Intergroup Processes, Social-Cognitive Development, and Moral Reasoning. *Social Issues and Policy Review*, 9(1), 121–154.

Şahin, M. (2012). An investigation into the efficiency of empathy training program on preventing bullying in primary schools. *Children and Youth Services Review*, 34(7), 1325–1330.

Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z. i Lacherez, P. (2006). Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(2), 179–187.

Spyropoulou, E., Sourlantzi, A., Karakosta, A., Kotsampasoglou, M. i Giovazolias, T. (2020). Longitudinal evaluation of friendship project: A multicultural – anti-racist program for elementary school children. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-020-00842-w>.

Sullivan, A. L. i Simonson, G. R. (2016). A Systematic Review of School-Based Social-Emotional Interventions for Refugee and War-Traumatized Youth. *Review of Educational Research*, 86(2), 503–530.

Turner, R. N. i Brown, R. (2008). Improving Children's Attitudes Toward Refugees: An Evaluation of a School-Based Multicultural Curriculum and an Anti-Racist Intervention. *Journal of Applied Social Psychology*, 38(5), 1295–1328.

UNHCR, 2020. <https://www.unhcr.org/resettlement.html> (15. 10. 2020.).

Vassilopoulos, S. P., Brouzos, A., Kasapoglou, E. i Nikolopoulou, O. (2020). Promoting Positive Attitudes toward Refugees: A Prejudice-Reduction, Classroom-Based Group Intervention for Preadolescents in Greece. *The Journal for Specialists in Group Work*, DOI: 10.1080/01933922.2020.1800878.

Vezzali, L., Stathi, S., Giovannini, D., Capozza, D. i Trifiletti, E. (2014). The greatest magic of Harry Potter: Reducing prejudice. *Journal of Applied Social Psychology*, DOI: 10.1111/jasp.12279.

Vezzali, L., Hewstone, M., Capozza, D., Trifiletti, E. i Di Bernardo, G. A. (2016). Improving Intergroup Relations with Extended Contact among Young Children: Mediation by Intergroup Empathy and Moderation by Direct Intergroup Contact. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 27(1), 35–49.

Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T. i Ropp, S. A. (1997). The Extended Contact Effect: Knowledge of Cross-Group Friendships and Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(1), 73–90.

ZAHVALE

Zahvaljujemo Društvu za psihološku pomoć i Projektu IRCiS – Integracija djece izbjeglica u školama: istraživanje efikasnosti školskih intervencija u izgradnji pozitivnih međugrupnih odnosa djece izbjeglica i domicilne djece u Hrvatskoj na ustupanju materijala, a Antoniji Vrdoljak na pomoći u pisanju.

O AUTORICAMA

Prof. dr. sc. Margareta Jelić

Socijalna psihologinja, profesorica na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Voditeljica projekta koji se bavi integracijom djece izbjeglica u osnovnim školama i suradnica na više znanstvenih projekata usmjerenih na integracijske procese manjine i većine u višetničkim zajednicama, prilagodbu pojedinca i zajednice u vrijeme društvene tranzicije, socijalne identitete u višetničkim zajednicama te obrazovanje u podijeljenim društvima. Objavila je pedesetak znanstvenih i stručnih članaka. Od 2001. godine uključena je u rad Savjetovišta Filozofskog fakulteta.

Martina Čarija, prof. psih.

Gestalt psihoterapeutkinja pod supervizijom, aktivna više od 10 godina u organizacijama civilnog društva u području pružanja psihosocijalne podrške ranjivim skupinama, voditeljica Centra za djecu, mlade i obitelj Modus u Društvu za psihološku pomoć, autorica psihoedukativnih brošura, stručnih članaka i pojedinih poglavlja u stručnim knjigama. Od 2014. godine aktivno je uključena u pružanje psihosocijalne podrške izbjeglicama i osmišljavanje načina unapređenja pružanja podrške u kontekstu kulturalnih različitosti i jezičnih prepreka.

